

Pleidooi voor behoud van de natuurwaarden op het katholieke kerkhof van Naaldwijk

Het kerkbestuur van de Adrianuskerk wil het oude kerkhof, gelegen aan de Dijkweg te Naaldwijk, ruimen.
Om de natuurwaarden te ontdekken is een onderzoek gedaan.
Hoe heeft het groen zich er door de tijd ontwikkeld en wat zijn de natuurwaarden nu.

Natuur-Westland
Auteur
Aad van Uffelen
21-01-2021

Natuur-Westland
Natuurlijk Delfland



Katholieke kerk en kerkhof in 1914 vanaf de toren van de Hervormde kerk. Veel bomen op en rond het kerkhof. Op de voorgrond het oude veilinggebouw.
In de rechterbenedenhoek lag de Naaldwijkse haven, in 1925 gedempt.



Katholieke kerkhof december 2020, vanaf de toren van de Hervormde Kerk, foto Aad van Uffelen.
Het groene eiland tussen de bebouwing is het oude katholieke kerkhof, rechtsonder het Havenplein.
De molen en de kerk zijn verdwenen en de watertoren is in 1930 in dienst genomen.

Introductie en motivatie

- Elke dag sterven ca. 20 planten- en diersoorten uit door toedoen van de mens!
- Elke minuut wordt een hectare oerwoud gekapt!
- De natuur krijgt steeds minder ruimte, we putten haar uit, vervuilen en vernielen haar!
- Welk recht hebben wij dit te doen? Van wie is de natuur eigenlijk?
- Natuurbescherming is alleen maar nodig omdat wij diezelfde natuur eerst vernielen!
- Wat zijn de natuurwaarden op het oude katholieke kerkhof en hoe kunnen we dit behouden?
- Beschermen van de natuur is een taak voor ons allen, ook voor de kerk!

De Milieu-encycliek (2015) van Paus Franciscus; “Laudato si (Geprezen zijt Gij)’’, is van grote waarde. Hij spoort “iedereen die verantwoordelijk is voor economische, politieke en sociale kwesties” en “alle mensen van goede wil” aan om “beschermers van de schepping” te zijn!

-

Wethouder Vreugdenhil zei op twee november 2020 bij het in ontvangst nemen van de petitie voor behoud van het kerkhof; “Er is méér in het leven dan alleen maar geld verdienen, dat betekent dus ook dat je met respect moet omgaan met onze voorouders, onder anderen die hier begraven liggen’’!

-

Gemeente Westland zei in de nota van beantwoording op bouwplannen van De Harmonie:
“De begraafplaats is een beeldbepalende groenvoorziening in de directe omgeving’’!

Het Wereld Natuur Fonds (WNF) zegt: “Natuur is onmisbaar voor het oplossen van maatschappelijke problemen; natuur en economie kunnen elkaar versterken’’.



Op het Voorhof vijf machtige, hemelbestormende, Populus Italica,
nog in goede staat in 2012. Toen waren het de hoogste bomen van Westland.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave **3**

1 Samenvatting, onderzoeksrapport **5**

2 Aanleiding en onderzoeksvragen **9**

2.1 Het kerkhof en biodiversiteit 9

2.2 Onderzoeksvragen: natuurwaarden 9

2.3 Nader onderzoek is wenselijk 9

3 Inleiding **10**

4 Een blik op de geschiedenis **11**

5 De muur rond het kerkhof **17**

6 Het groen op het kerkhof **22**

6.1 Bomen en symboliek 22

6.2 Struiken 24

6.3 Planten, grassen en kruiden 24

7 Een blik op het verleden **25**

7.1 Kort iets over de Harmonie 27

8 Ecologisch rapport **29**

8.1 Signaleringskaart Natuurwetgeving Westland 2009 30

8.2 Minibosjes hebben een hoge ecologische waarde 31

8.3 Hittestress en wateroverlast 32

9 Natuurwaarden **33**

9.1 Hoeveel soorten flora en fauna op het kerkhof en het Voorhof 34

9.2 Ecologie 34

9.3 Biodiversiteit 35

9.4 Flora en Fauna 35

9.5 Groen op het kerkhof 35

9.6 Plantenlijst kerkhof 24 soorten 36

10 Het Voorhof **38**

10.1 Plantenlijst Voorhof 27 soorten 38

10.2 De 5 geboden 39

11 De bijzondere wereld van de mossen **39**

11.1 Studiegroep mossen Natuurlijk Delfland 41

11.2 Lijst mossen 6 soorten bladmos en 2 soorten levermos 42

11.3 Zwammen 9 soorten 42

11.4 Het zand op het kerkhof 43

11.5 Twee lijsten met korstmossen 44

11.6 Lijst korstmossen: Maarten Brand 2001 (34 soorten) 45

11.7 Lijst korstmossen: Hans Toetenel 2020 (32 soorten) 46
12 Foto's van Flora en Fauna; toelichting 47
12.1 Flora: bomen en groen 47
12.2 Bomen en struiken op het kerkhof 24 soorten 47
12.3 Bomen en struiken op het Voorhof 27 soorten 50
12.4 Bladmossen 7 soorten 53
12.5 Levermossen 3 soorten 54
12.6 Mossen: korstmossen 50 soorten 55
12.7 Zwammen 9 soorten 58
13 Fauna 59
13.1 Vogels en dieren 59
13.2 Trekvogels en wintergasten 59
13.3 Insecten 3 soorten 60
13.4 Vogels/dieren 29 soorten 60
13.5 Vogels/dieren; wintergasten 8 soorten 62
14 Verbindingsroutes naar de omgeving 63
15 Gemeentelijk monument of niet? 67
16 Beheer in de toekomst: kansen creëren 69
17 Mijmeren over verlies, rouw en landschapspijn 69
18 Herwaardering van de natuur 72
18.1 Natuurfilosofie, ecologie en toekomst 73
18.2 Natuurfilosofie; Matthijs Schouten 74
19 Nawoord 76
19.1 Petitie voor behoud van het kerkhof 77
19.2 Zorgplicht 77
20 Verantwoording en bronnen 78
20.1 Verwijzingen en links 79
20.2 Bijlage 1 Begraafplaatsen in Westland 82
21 Samenwerkingsverband Platform Natuur-Westland 84

Foto omslag: bronzen Piëta, van Albert Termote, staat voor de katholieke begraafplaats.
Het voetstuk is in 1949 ontworpen door bouwkundige P.P.C. Alkemade.

Het rapport: "Pleidooi voor behoud van de natuurwaarden op het katholieke kerkhof Naaldwijk", ia geschreven en uitgegeven op 21-01-2020 door Aad van Uffelen: van Natuur-Westland/Natuurlijk Delfland.

1 Samenvatting, onderzoeksrapport

Voor Natuur-Westland (samenwerkingsverband tussen de lokale natuurorganisaties) heeft onderzoeker en auteur Aad van Uffelen, samen met andere deskundigen, vogelaars en mossologen, de afgelopen maanden gewerkt aan het onderzoeken van het oude kerkhof. Doel was na te gaan welke natuurwaarden daar aanwezig zijn. Denk aan bomen, struiken, planten, mossen, vogels en andere dieren. Dit onderzoek vond plaats tussen half oktober en eind december 2020.
Het resultaat is een verrassende hoeveelheid soorten die zijn gevonden. Zoals enkele zeldzame mossen en korstmossen en de zeer zeldzame Rode Lijst (bedreigde flora en fauna) soort, de roetkluifzwam. Ook het goudhaantje, het kleinste vogeltje van Europa, is een bijzondere bezoeker.

Reden van het onderzoek:
Het oude kerkhof, gelegen aan de Dijkweg in Naaldwijk, dat stamt uit 1828, is een bijzonder stukje Naaldwijk met grote historische, culturele en religieuze waarden. En nu dus ook met bewezen belangrijke natuurwaarden. Het kerkbestuur van de Adrianuskerk wil dit kerkhof ruimen. Dit onderzoek beschrijft en analyseert de historische ontwikkeling wat betreft flora en fauna. Het laat zien welke natuurwaarden er verloren gaan bij verwezenlijking van de plannen van het kerkbestuur, als er een (tijdelijk) grasveld of bebouwing komt.



Katholieke kerkhof, gemeentearchief Westland, ca. 1985 N-00370

Onderzoeksvragen:

1. Hoe heeft het groen zich hier in de loop der tijd ontwikkeld?
2. Wanneer is het groen aangeplant, hoe oud zijn de bomen, de haag e.d.?
3. Welke soorten zijn er op het kerkhof te vinden?
4. Wat is de rol van de muren die grotendeels rondom de begraafplaats staan. Hebben die invloed op de wortelontwikkeling en wat gebeurt er als de bomen of de haag worden gekapt en vervangen?
5. Zijn er door de tijd verschillende groenbeplantingen geweest?
6. Hoe zit het met het Voorhof?
7. Wat is de algemene natuurwaarde nu, is er een link met het groen in de omgeving en hoe versterken het kerkhof en de omgeving elkaar?

Opm. Gericht is gekeken naar de natuurwaarden: planten, vogels, bomen, struiken, mossen, insecten etc.

Resultaat:

1. Het kerkhof heeft sinds de oprichting meerdere wijzigingen ondergaan. Een belangrijk moment was toen de tweede Adrianuskerk werd afgebroken, op de plek waar nu het Voorhof ligt. Dit betekende uitbreiding en aanpassing. De tweede kerk, in 1870 gebouwd, werd gesloopt in 1935. Veel bomen in de omgeving zijn ook rond die tijd verdwenen. Bij de aanleg van de Verdilaan in 1983 zijn vrijwel alle bomen daar gesneuveld.
   Oude foto's van het kerkhof en de omgeving maken duidelijk dat er vóór 1950 veel bomen en ander groen in Naaldwijk en omgeving aanwezig waren. Sinds 1750 heeft heel Westland geleden onder een enorme kaalslag onder bomen en ander groen, maar ook het afgraven van 500 ha duin is een enorme aanslag op de natuurwaarden geweest. Dit heeft geleid tot het vol bouwen van ca. 90 % van Westland, met nog slechts ca. 3 % natuur en een paar smalle ecologische stroken, veelal langs watergangen, zoals de Zwet en de Vlotwatering. Westland is al jaren de minst groene gemeente van Nederland, een betreurenswaardig feit. Het heeft ook gevolgen voor de gezondheid van mensen. Het lijkt er op dat veel Westlanders hun contact met de natuur zijn verloren, er niet veel om geven.
2. Veel van het huidige groen op het kerkhof is rond 1983 aangeplant, ook de coniferenhaag. In dat jaar is het kerkhof ingrijpend gerenoveerd. De toenmalige gemeente Naaldwijk heeft die renovatie flink gesubsidieerd. Opvallend is dat het verval in een periode van ongeveer tien jaar heeft plaats gevonden, vergelijk foto N-005032 met foto's uit 1980 en 1983 in dit rapport. Het lijkt erop dat het kerkbestuur het hof aan zijn lot heeft overgelaten en daarmee zijn zorgplicht heeft verzaakt. Na de laatste restauratie en aanplant van een coniferenhaag is alles al snel vervallen, met als resultaat de hoog opgaande coniferen rond het kerkhof.
3. Op het kerkhof vinden we weinig struiken. Op het Voorhof staan er meer, maar dat heeft ook een heel andere geschiedenis. Het bestaat pas sinds 1935 en is in 2007 heringericht, het is meer open van structuur en het is nooit kerkhof geweest. Op het kerkhof kom je enkele zaailingen tegen, vooral van coniferen en een enkele Hedera. Weinig van de gevonden struiken leveren voedsel aan vogels en insecten. Op het Voorhof is meer variatie. Op het kerkhof groeit veel Hedera langs de randen en aan de buitenkant van de muren. Zeker als Hedera bloeit is het een goede voedselbron voor bijen en insecten. Ook kunnen vogels er goed in nestelen of schuilen.
   Stinsenplanten zijn er niet gevonden, maar wellicht dat het voorjaar daar verandering in brengt. Ze zouden een welkome aanvulling zijn en zouden de biodiversiteit flink vergroten. Bij enkele graven staan een of meer planten, zoals heide, Buxus en Agapanthus.
   Typische begraafplaatsbomen ontbreken op het kerkhof zoals hulst, treurbeuk, treures, treurwilg en treurberk. Treurbomen zoals de treurbeuk en de treurwilg zijn een sterk symbool van rouw, gelatenheid en verdriet. Taxus is minimaal aanwezig, evenals de levensboom Thuja.
4. De muren rond het kerkhof staan er vanaf het begin. De huidige coniferenhaag is er vlak langs geplant. Ook liggen er veel graven dicht tegen de muren. In hoeverre dit alles invloed heeft op de kwaliteit van de wortelgroei en op de muren moet nader worden onderzocht. Bij renovatie is verwijderen van de wortels niet gunstig. Het is een goede optie de coniferenhaag op 2 m hoogte af te zagen en Hedera of een mix aan klimsoorten daar aan te planten. Dat kan leiden tot een mooie groene en duurzame haag. Een duurzame, natuurinclusieve, renovatie, met waar nodig herplant, is van belang.
5. Er is geen historische informatie gevonden over de groenbeplanting uit de eerste honderd jaar van het kerkhof. Mogelijk dat bronnen in het kerkarchief hier duidelijkheid in kunnen brengen. De huidige beplanting dateert van rond 1983.

6. Er is een opmerkelijk verschil tussen het Voorhof en het kerkhof. Het Voorhof heeft wat gazon, maar dat is vooral door prachtige mossen en zwammen overgenomen, zelfs zeldzame soorten. Verder staat er weinig aan planten en kruiden, het zijn vooral bomen en heesters.
   Het kerkhof is arm aan planten, grassen en kruiden. Wel vinden we hier diverse mossen, korstmossen en paddenstoelen. Op het Voorhof staan vijf hoge populieren achter de Piëta. Deze zijn waarschijnlijk in 1949 geplant toen ook de Piëta werd geplaatst. Ze zijn dus nu 71 jaar oud. Helaas rond ze 2016 zwaar gesnoeid en nu raken ze in verval.
7. Aqua-Terra Nova uit Naaldwijk heeft (d.d. 20 augustus 2020) in opdracht van de kerk alsnog een ecologisch rapport gemaakt. Wij hebben dit rapport bestudeerd en vergeleken met de uitkomsten uit ons eigen natuurwaardenonderzoek. De conclusie is dat het ecorapport vooral een wettelijke opsomming van regels is en weinig nuttigs over aanwezige natuurwaarden zegt. Het ecologische rapport laat ook de natuurwaarden in de omgeving buiten beschouwing en analyseert niet welk aandeel het kerkhof daarin levert. Dat is jammer want het is allemaal van belang.
   Juist in samenspel met omliggend groen en water stijgt de natuurwaarde van het kerkhof. Alle aanpalende gebieden, maar ook de particuliere tuinen en de pastorietuin van de Adrianuskerk, hebben baat bij een omgeving waarbij zoveel mogelijk verbinding is tussen groen en water. Alleen via groenblauwe verbindingen kunnen insecten, vlinders, bijen en zelfs sommige vogelsoorten zich verspreiden en een leefgebied vinden. Ook moeten de gemeente, burgers en bedrijven hun verantwoording nemen, stoppen met de verstening, méér groen aanleggen en tuinen vergroenen. Alleen samen kunnen we de natuurwaarden versterken en daarmee de biodiversiteit redden. De wereldwijde instorting van de biodiversiteit is het grootste gevaar voor de mensheid ooit en het is inmiddels 5 over 12. Dus de urgentie om in actie te komen is groot!
   De volgende soorten zijn door ons op het kerkhof en het Voorhof ontdekt:

24	bomen en struiken op het kerkhof
27	bomen en struiken op het Voorhof
6	bladmossen
3	levermossen
50	korstmossen
9	zwammen (paddenstoelen)
3	insecten/spinnen/bodemdiertjes (hier is nog geen onderzoek naar gedaan)
29	vogels/dieren.

Nader onderzoek is gewenst:

Veel is al duidelijk, maar er valt nog meer onderzoek te verrichten, met name in het kerkarchief. Dit eerste natuurwaardenonderzoek geeft al een mooi beeld van de aanwezige natuurwaarden. Het tijdsbestek om dit alles in kaart te brengen, enkele maanden, is echter te kort om een volledig beeld (van alle seizoenen) te krijgen. Ook is nog niet alles onderzocht zoals bodemdiertjes, insecten, spinnen, vlinders en bijen.
Juist het bodemleven is cruciaal voor de biodiversiteit op aarde. Zonder het bodemleven is er geen nieuw leven mogelijk, want zij zetten levend en dood, dierlijk en plantaardig materiaal, om in voedingsstoffen.

En niet alles is volledig gedetermineerd, zoals bij mossen en zwammen. Ook weten we nog niets van uilen, vleermuizen, egels, muizen en passanten: wat leeft en/of foerageert hier, al dan niet tijdelijk?
Er ontbreken nog gegevens vanaf de stichting van het kerkhof: welke beplanting er ooit is aangekocht, hoe het onderhoud in zijn werk ging, welke veranderingen er zijn geweest, hoe de herinrichting van het Voorhof ging in 2007 e.d. Het is nuttig dat allemaal te reconstrueren. Via een toekomstig onderzoek kunnen hopelijk ook de kerkarchieven worden bestudeerd.

Hoe verder?

Omdat het hof al sinds 1982 is gesloten, zou de natuur juist hier kansen moeten krijgen. Dat is al zo, maar bij goed beheer kunnen de natuur en de biodiversiteit nog veel sterker worden. Flora en fauna kunnen door duurzaam slim beheer sterk verbeteren, waardoor de ecologische kwaliteit toeneemt.

Iedereen moet beseffen dat dit een van de laatste groene plekjes in het centrum van Naaldwijk is: een hof voor rust en bezinning en een respectvolle plek ter nagedachtenis aan onze overledenen, een ontsnappingsplek om even in stilte na te denken over heden, verleden en toekomst en te genieten van natuur en stilte dichtbij. Dit stukje grond is historisch waardevol, belangrijk erfgoed en heel waardevol voor de natuur. Samen met omliggend groen en water zijn er meerdere verbindingsroutes voor vogels en dieren naar ander groen en natuur in Westland.

De door het kerkbestuur gewenste sloop past niet in de noodzaak ons in te zetten tegen klimaatverandering, biodiversiteitsverlies, verstening, hittestress en waterproblematiek.
Ook voor de natuurkwaliteit zijn kappen en ruimen van het kerkhof rampzalig, want het verzwakt de natuurwaarden van al het groen langs de Verdilaan en omgeving. Het geheel is immers méér dan de som der losse delen. En bovendien: alle kleine stukjes groen die verdwijnen, verzwakken de overlevingskansen van de rest, en van ons. Temeer daar de verstening van Naaldwijk en Westland in hoog tempo doorgaat!

De gezamenlijke natuurorganisaties vinden het belangrijk dat dit katholieke kerkhof en het aanpalende Voorhof worden behouden omdat deze plek een onmisbare functie heeft in de natuur en de biodiversiteit.

Tot slot.

Natuurfilosoof Matthijs Schouten zegt: “De enige manier waarop we een duurzame toekomst voor onszelf én voor alle andere bewoners van de aarde kunnen creëren, is door onze relatie met de natuur volledig te herzien”.
Hoe mooi sluit dat aan op de Milieu-encycliek van Paus Franciscus, ’’Laudato si (Geprezen zijt Gij)’’.
Hij spoort “iedereen die verantwoordelijk is voor economische, politieke en sociale kwesties” en “alle mensen van goede wil” aan om “beschermers van de schepping” te zijn!

Wubbo Ockels zei op zijn sterfbed: We hebben maar één aarde, dus moet je goed voor deze planeet zorgen. De aarde is (door ons toedoen) ziek en sterft. Ga als een astronaut van de aarde houden, verlies haar niet, maar hou van de aarde met alle liefde die je hebt. De mens is niet bewust van het gevaar waarin zij verkeert. De mens kan de aarde redden, maar ook vernietigen! ’’We zijn allemaal astronauten op ruimteschip Aarde’’! Duidelijker kan ’’zorgplicht’’ niet worden beschreven!

De conclusie van dit rapport is dat het kerkbestuur en het bisdom niet anders kunnen dan dit prachtige oude kerkhof te behouden en in ere te herstellen en dat de gemeente Westland dit moet ondersteunen.

2 Aanleiding en onderzoeksvragen

Dit is een bijdrage van Aad van Uffelen; voor de werkgroep tot behoud van het katholieke kerkhof. Dit ligt aan de Dijkweg te Naaldwijk. Het kerkbestuur van de Adrianuskerk wil dit kerkhof ruimen, daarmee gaat veel leefgebied voor flora en fauna verloren.

Op persoonlijke titel heb ik (met hulp van andere natuurdeskundigen en vogelaars) tussen oktober en december 2020, een onderzoek gedaan naar de florale geschiedenis van het kerkhof, met het doel om na te gaan hoe, vanaf het begin, flora en fauna zich daar hebben ontwikkeld.
Het onderzoek beschrijft en analyseert de historische ontwikkeling wat betreft flora en fauna. Het laat zien welke natuurwaarden er verloren gaan bij verwezenlijking van de plannen van het kerkbestuur, als er een (tijdelijk) grasveld of bebouwing komt.

2.1 Het kerkhof en biodiversiteit

Bekend is dat de afgelopen paar honderd jaar en met name de laatste zeventig jaar, de biodiversiteit in Nederland is gedecimeerd. Sommige soorten zijn teruggevallen tot ca. 15 % en ook zijn al vele soorten uitgestorven. Veel soorten staan ook op de Rode Lijst (lijst van bedreigde soorten flora en fauna) en zijn dus in gevaar. Zeker in Westland is de biodiversiteit zwak en zijn de natuurwaarden in het gedrang, omdat het de minst groene gemeente van Nederland is, 'bouwen' staat voorop, in plaats van 'beschermen'! Daarom is elk stukje groen van levensbelang. Dit kerkhof kan een mooie bijdrage leveren aan dat biodiversiteitsherstel. Mede daarom is dit natuurwaardenonderzoek van belang.

2.2 Onderzoeksvragen: natuurwaarden

Wanneer is het groen aangeplant, hoe oud zijn de bomen, de haag e.d. Welke soorten zijn op het kerkhof te vinden. Wat is de rol van de muren die grotendeels rondom de begraafplaats staan. Hebben die invloed op de wortelontwikkeling en wat gebeurt er als bomen of de haag worden gekapt en vervangen?
Zijn er door de tijd verschillende groenbeplantingen geweest, hoe zit het met het Voorhof? Wat is de natuurwaarde nu. Is er een link met groen in de omgeving en hoe versterken het hof en de omgeving elkaar? Uiteraard is gekeken naar de specifieke natuurwaarden: planten, vogels, bomen, struiken, mossen, insecten etc.

2.3 Nader onderzoek is wenselijk

Veel is al duidelijk, maar er valt nog meer onderzoek te verrichten, met name in het kerkarchief. Dit eerste natuurwaardenonderzoek geeft al een mooi beeld van de aanwezige natuurwaarden. Het tijdsbestek om dit alles in kaart te brengen, enkele maanden, is echter te kort om een volledig beeld (van alle seizoenen) te krijgen. Ook is nog niet alles onderzocht zoals bodemdiertjes, insecten, spinnen, vlinders en bijen. En niet alles is volledig gedetermineerd, zoals bij mossen en zwammen. Ook weten we nog niets van uilen, vleermuizen, egels, muizen en passanten: wat leeft en/of foerageert hier, al dan niet tijdelijk?
Er ontbreken veel gegevens vanaf de stichting van het kerkhof: welke beplanting er ooit is aangekocht, hoe het onderhoud in zijn werk ging, welke veranderingen er zijn geweest, hoe de herinrichting ging van het Voorhof in 2007 e.d. Het is nuttig dat allemaal te reconstrueren. Via een toekomstig onderzoek kunnen hopelijk ook de kerkarchieven worden bestudeerd.

Als het groen van het hof is gerenoveerd en meer divers is, zullen er ook meer soorten komen en flora en fauna zal rijker en gevarieerder worden.
Dit te onderzoeken is een mooie opdracht voor als het kerkhof de status van gemeentelijk monument krijgt en wordt behouden. Een uitgebreider onderzoek en inventarisatie is dus een aanbeveling.



Het katholieke kerkhof in de herfst van 2020, bedekt door een deken van gevallen blaadjes.

3 Inleiding

Het oude katholieke kerkhof stamt uit 1828. Het is een bijzonder stukje Naaldwijk. Het lag ooit in het open tuindersland, maar wel aan de aloude historische Dijkweg. Gaandeweg rukte de bebouwing op en de laatste honderd jaar is het steeds meer tussen de bebouwing komen te liggen. Het kerkhof is van 1828 tot 1 januari 1982 in gebruik geweest.
Het is een oase van stilte en rust, te midden van de drukte en lichtovervloed. Veel mensen weten niet dat hier dit oude begraafhof ligt, want het ligt verscholen tussen hoge coniferen.
Omdat het hof al zo lang is gesloten zou de natuur hier kansen moeten krijgen. Dat is ook zo, maar bij goed beheer kunnen de natuur en de biodiversiteit nog veel sterker worden. Flora en fauna kunnen door duurzaam slim beheer sterk verbeteren, waardoor de ecologische kwaliteit toeneemt. Het lijkt of de afgelopen decennia weinig aandacht aan dit hof is geschonken, waardoor verwaarlozing en vergroeiing hebben toegeslagen. Het is niet bekend hoe in het verleden, de aanleg, het onderhoud en het beleid ten opzichte van groen en natuur op het hof waren geregeld. Wellicht dat de kerkarchieven hier nog eens duidelijkheid over verschaffen.
Dit document geeft een blik in de historische ontwikkeling van het groen en er is een eerste serieuze inventarisatie gedaan van flora en fauna.
Zeker als het hof is hersteld zullen ook de sociale en culturele functies een opwaardering krijgen, mensen zullen het hof weer meer gaan vinden en waarderen en er ook genieten van de natuur.
Het is te hopen dat door adoptie dit kerkhof weer een waardevolle plek wordt van herinnering, als rustplaats, een plek vol symboliek en een met bijzondere natuurwaarden.

4 Een blik op de geschiedenis

In de twaalfde eeuw stond in het centrum van Naaldwijk op het Wilhelminaplein een houten parochiekerk. Nadat er brand was uitgebroken, werd in 1494 een nieuwe kerk gebouwd. Dat werd mogelijk gemaakt door Hendrik van Naaldwijk en deken Frank de Bruyn. Die kerk staat eveneens op het Wilhelminaplein van Naaldwijk.
In 1572 plunderden de Watergeuzen de kerk en sindsdien vinden daar de hervormde erediensten plaats. Er werd vroeger in de kerk en ook buiten de kerk begraven: een paar jaar geleden zijn rond de oude kerk nog resten gevonden. Van de begraafplaats rond de oude kerk op het Wilhelminaplein is niets meer te herkennen, het is grotendeels gazon met een muur er omheen.

In de achttiende eeuw waren er alleen nog schuilkerken voor de katholieken. De situatie voor de katholieken verbeterde later en op 11 september 1787 kreeg men toestemming om in Naaldwijk weer een eigen kerk te bouwen. Het 'kerken' werd voorlopig gedaan op de zolder bij Leendert van Veen aan de Dijkweg te Naaldwijk.



De Dijkweg vanuit Honselersdijk in 1729, met links de Adrianuskerk op het Wilhelminaplein, in het midden de schuilkerkboerderij, die tot 1787 werd gebruikt, en rechts de molen. Duidelijk is dat Naaldwijk nog zeer landelijk en heel groen was. Wegen waren vooral zandpaden. Bron, Gerard Beijer.

In 1787 werd er een plek gevonden en kocht het kerkbestuur grond van tuinder Cornelis de Groot. Men betaalde daarvoor 1850 gulden. Op 15 december 1790 werd het nieuwe kerkgebouw geopend, gelegen achter de pastorie, zie kaartje 1832. Dit is ongeveer de plek van de latere pastorie, later de Harmonie genoemd, zie kaartje 1873. Het is de locatie aan de Dijkweg.

Toen het begraven in kerken verboden werd, liet pastoor Mazza op het stuk tuingrond, gekocht van De Groot, achter het kerkgebouw een begraafplaats aanleggen.
Uit archieven blijkt dat er rond 1858 gedeelten van het land D 648 en D 647 door de familie de Groot aan de kerk zijn verkocht. Dat lijkt er op dat het kerkbestuur extra grond aankocht.

Op onderstaande set kaarten wordt dat duidelijk. Een deel van die grond werd bestemd voor het kerkhof, dat in 1828 in gebruik werd genomen. Tot die tijd bleef het oude kerkhof, dat rond de voormalige Adrianuskerk op het Wilhelminaplein lag, ook in gebruik voor het begraven van katholieken. Dat is zo besloten in 1809, waarbij de oude Adrianuskerk eeuwig in bezit zou blijven van de hervormde gemeente. Het bestuur van de kerk ontving daarvoor een vergoeding van 1.500 gulden.
Het oudste bevolkingsregister van Naaldwijk dateert uit 1828. Er woonden toen 3.100 mensen, 1.200 van hen waren katholiek. Dus de wens voor een eigen kerk en kerkhof was wel begrijpelijk.
Het omliggende land was agrarisch, met veel sloten en bomen, en in die tijd veel boomgaarden en teelten in de vollegrond.



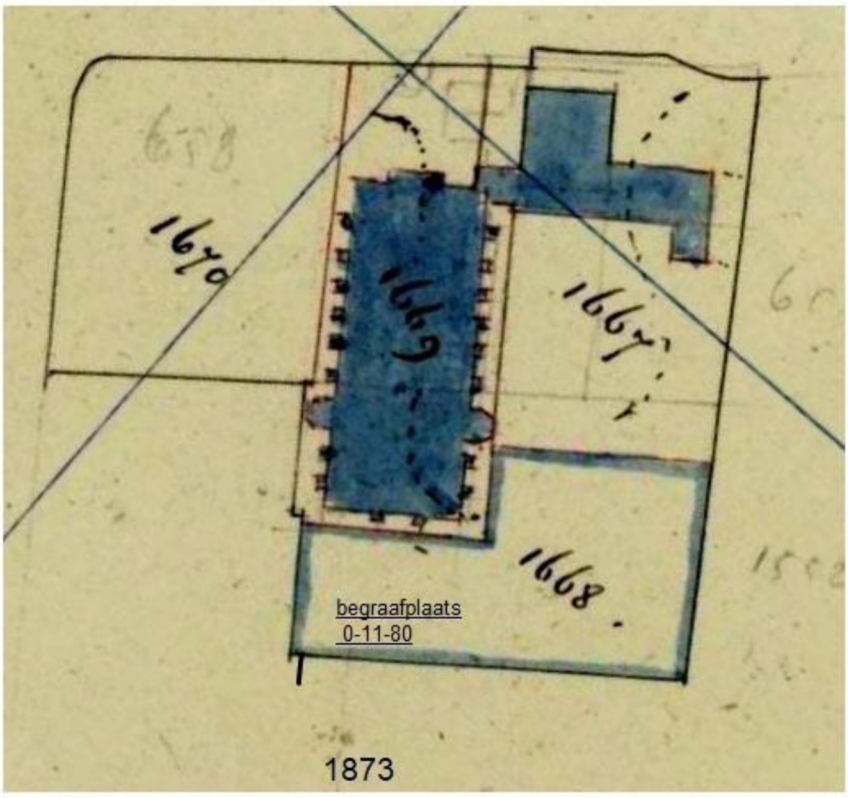
Tek. 1 Historicus Gerard Beijer.

Het bestuur van de RK Kerk H. Adrianus kocht dus rond 1858 van de familie De Groot opnieuw enkele percelen grond, die gelegen waren achter de plek waar in 1832 de eerste kerk aan de Dijkweg was gebouwd. Dit stuk grond is herkenbaar op de kaart: perceel D648. Dit werd later deels het kerkhof.
Op de kaart hieronder zien we, in perceel 659, de eerste kerk.

In 1870 werd de tweede kerk gebouwd, dat was op de plek waar nu het zogenaamde Voorhof ligt. Links van de eerste kerk dus.
De kaart van 1873 laat zien dat het huidige kerkhof deels werd ingenomen door de nieuwe kerk, dat kwam omdat die tweede kerk veel groter was en dus verder naar achteren reikte. Het gaat om een deel van perceel D648.
Aan deze kaarten is niet te zien of er ook al bomen en struiken stonden rond en op het kerkhof. Zeker is wel dat het land dat de kerk kocht, agrarisch was en vooral uit boomgaarden bestond. We zien dat aan de kaart van Kruikius verderop.



Tek. 2 Historicus Gerard Beijer: de eerste kerk.



Tek. 3 Situatie in 1873. Historicus Gerard Beijer: de tweede kerk en de pastorie.

De nieuwe kerk was veel groter dan de oude en had een hoge toren met een spits. Er was dus meer grond nodig. Ook werd er een nieuwe, grotere pastorie gebouwd, rechts naast de kerk (de latere Harmonie).
De percelen 1667, 1668 en 1670 waren in bezit van de kerk. Op 1670 werd later een school gebouwd.
Perceel 1668 was het kerkhof. Het is niet bekend welk deel van het kerkhof toen al werd gebruikt.
Links naast perceel 1668 liep een pad naar het baarhuisje, verderop leest u daar meer over.
Niet bekend is of er al bomen rondom stonden, en een haag of ander groen. Over het groen op en rond het kerkhof uit de begintijd is nog niets gevonden.



Kruikius 1750 Hoogheemraadschap van Delfland, detail.
Het kerkhof en de kerk kwamen tegenover de Woerdlaan te liggen, aan de Dijkweg, rechts van de korenmolen.

Op dit kaartje van Kruikius uit 1750 zien we dat zuidelijk van de Dijkweg (onder KoornMolen) alles agrarisch was, vooral boomgaarden met wellicht ook de eerste fruitmuren?

Het kaartje uit 1873 zien we hieronder ingeplakt op een hedendaagse luchtfoto, dat blijkt goed te passen. Je kan daar ook aan zien dat na de sloop van de kerk, het kerkhof is uitgebreid tot een rechthoek. Rechts zien we de Verdilaan.



Tek.4. Historicus Gerard Beijer.

Hieronder: Als we de oude kaart inplakken op een kaart uit ca. 1955, zien we ook dat het goed past. Op de kaart is te zien dat de Verdilaan nog niet was aangelegd (rechts), dat is pas in 1983 gebeurd. Rechts naast perceel 1667 en perceel 1668 stonden destijds veel grote bomen, die zijn alle gekapt voor de aanleg van de Verdilaan. Veel bomen en ander groen verdween toen in dit deel van Naaldwijk.



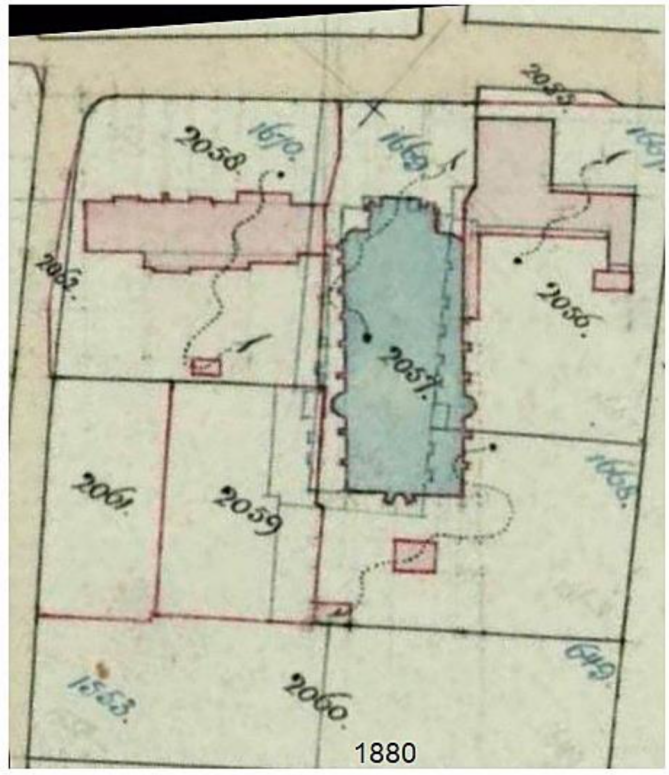
Tek. 5 Historicus Gerard Beijer.

In 1880 is er niet veel veranderd aan de situatie, zoals te zien is op de kaart hieronder (Tek.6). Wel is links van de kerk inmiddels de katholieke jongensschool (Leonardusschool) gebouwd. Tussen de kerk en de school stond de onderwijzerswoning. Rechts van de pastorie stond langs de Dijkweg een muur en direct daarachter lag de Algemene begraafplaats; deze is geruimd toen de begraafplaats aan de Geestweg in gebruik werd genomen.



De pastorie (wit gebouw) de kerk, de kosterswoning en de school.

Perceel 1668 was het kerkhof, dus hetzelfde als in 1873. Maar het kerkgebouw heeft inmiddels een stuk ingenomen van het oorspronkelijke perceel. (D 648).
Een gedeelte van de tweede kerk staat op een deel van perceel D 647 (familie De Groot) en een deel staat op een gedeelte van D 648 (kerkhof). (Zie tek. 1.)



Tek. 6 Situatie in 1880. Historicus Gerard Beijer.

De westelijke grens van de begraafplaats (zie boven) kwam hierdoor ook iets naar het westen. Wat betreft bomen en groen is hierover geen informatie te vinden. Mogelijk kan het kerkarchief opheldering bieden. Het kerkbestuur zal ongetwijfeld bomen en struiken hebben aangekocht, al dan niet door gelovigen betaald, want schenkingen via aflaten, erfenissen van grote bijdragen, waren normaal in die tijd; en het gebeurt nog. Kerken bezaten (en bezitten) vaak ook veel land.

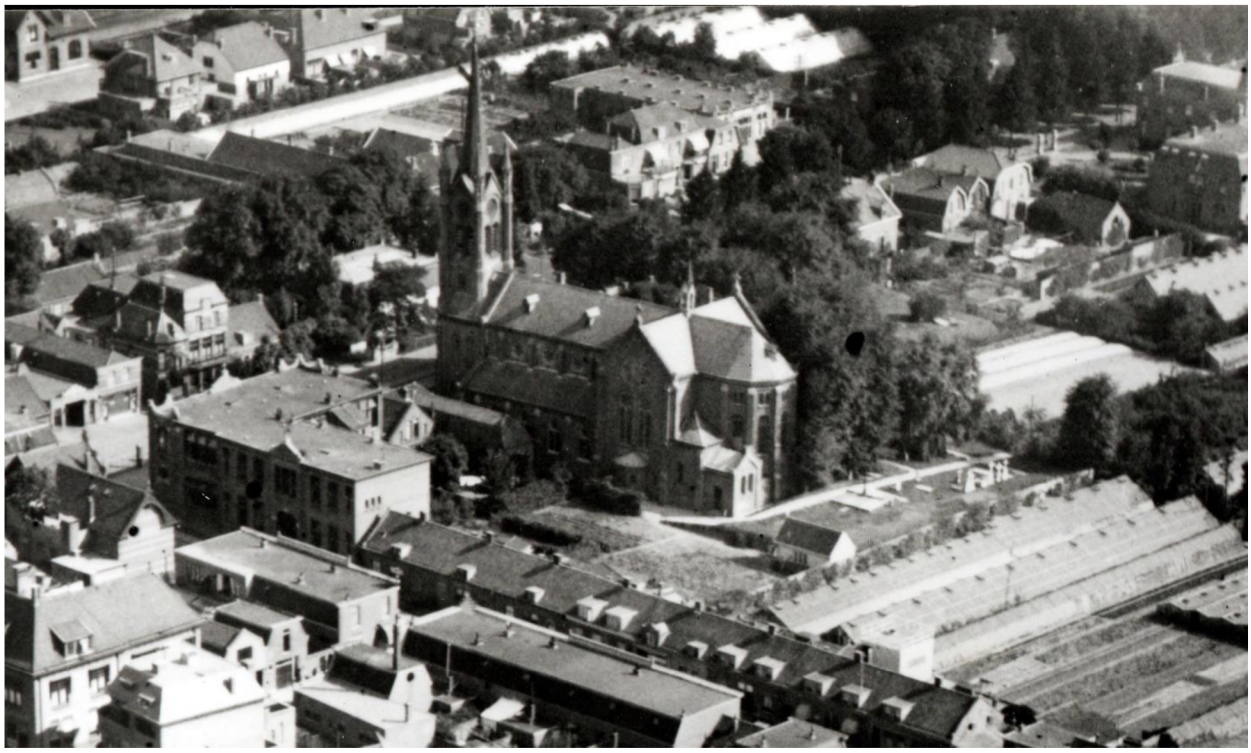
5 De muur rond het kerkhof

Een interessant vraagstuk is de muur rond de begraafplaats: sinds wanneer bestaat die en is die ook aangepast in de loop der tijd? Was er eerst alleen de zuidmuur, of zijn alle muren tegelijkertijd rondom gebouwd?
Het is ook de vraag of de zuidmuur een oude fruitmuur is en zo ja, wanneer is die dan gebouwd en door wie? De historisch belangrijkste muur is mogelijk dus de zuidmuur. Voor het ophelderen van de natuurontwikkeling is kennis van de oorsprong van de muur wel van belang.

Op de luchtfoto hieronder, uit 1928, lijkt het dat de zuidelijke muur een fruitmuur was en dat er vanaf het begin al sprake is van ophoging van het kerkhof. Dat is te zien, links van achterkant van de kerk, waar het witte paadje begint. Dat paadje loopt omhoog, kijk richting het baarhuisje: de schaduw maakt dat duidelijk.

Het priestergraf is op onderstaande foto zichtbaar, recht achter de kerk, en daaraan kan je zien dat het kerkhof, na afbraak van de kerk, een uitbreiding heeft ondergaan. Toen is er dus opnieuw een ophoging geweest. Op de plek van de kruising van de kerk (het was een kruiskerk), waar het kleine torentje zit, stond het altaar; nu staat daar de Piëta. Het baarhuisje is ook mooi zichtbaar op deze foto.

Het kan ook zijn dat rechts van de kerk ook nog op een klein stukje tussen de bomen werd begraven, zie de twee witte paadjes. Dat kan kloppen, want toen de kerk is afgebroken is, het kerkhof bijna zeker uitgebreid tot een bijna rechthoekige vorm. Als de grond verhoogd is, kan dat bijna niet zonder muren. De meeste graven die er nu nog liggen zijn van na de afbraak van de kerk, vooral dus uit de vorige eeuw.



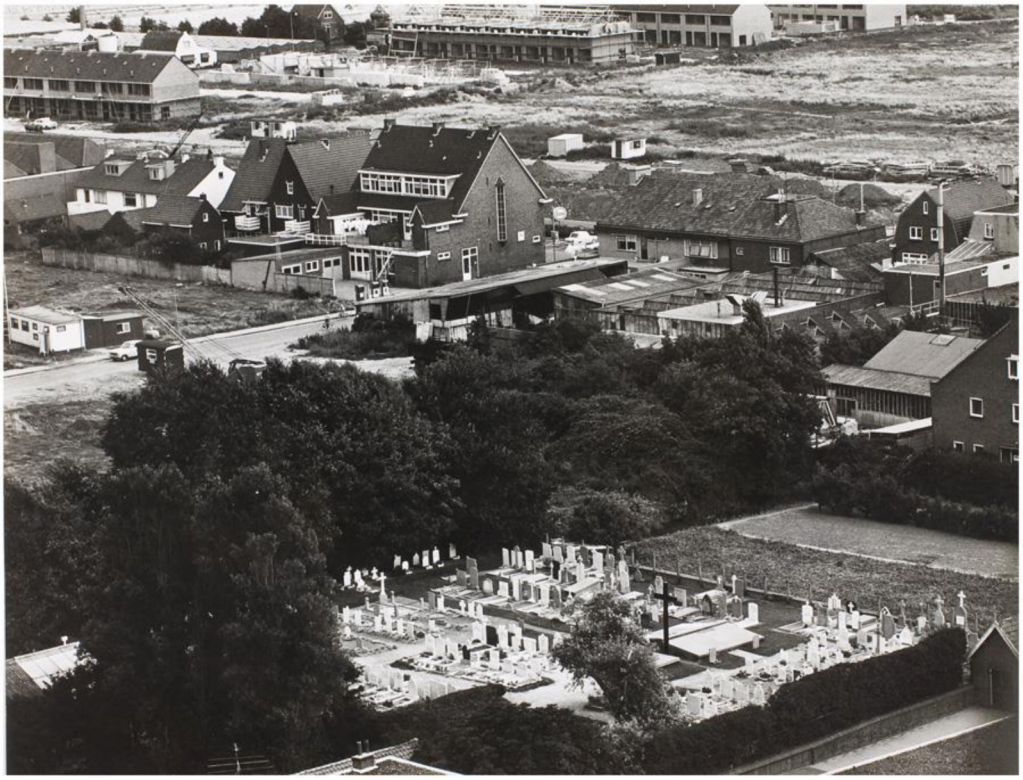
Luchtfoto uit 1928 (KLM Aerocarto) gemeentearchief Westland. Vergelijk deze foto met pagina 1, waar te zien is dat er op het kerkhof nog veel bomen staan, die zijn dus waarschijnlijk vóór 1928 gekapt.

Andere gegevens duiden erop dat er ook naast de Harmonie en de kerk werd begraven. Daar lijkt echter, zoals de kaart aangeeft weinig plek voor te zijn, tenzij achter het gebouw. En is er daar dan ook sprake geweest van ophoging?

Belangrijk is of de muur echt een oude fruitmuur is. Gaan we daarvan uit, dan hebben we een historische vondst, want in het document van de gemeente uit 2007 toen de Stichting Dorp, Stad en Land, onderzoek deed naar welke objecten in Westland de status van gemeentelijk monument zouden verdienen, staat niets over de muur bij dit kerkhof. Die is over het hoofd gezien en nader onderzoek naar de oorsprong en functie is nodig.
Een vakman (metselaar of architect) die de geschiedenis van de fruitmuren kent, kan wel aan de kerkhofmuur, de steensoort en de metseltechniek, zien of deze is gebouwd als fruitmuur. Fruitmuren waren veelal enkel steens en voorzien van steunberen. Het kan ook een verbouwde fruitmuur zijn.

Ze zullen bij de stichting van het kerkhof het landje moeten hebben opgehoogd. Op de afbeeldingen van ca. 1910 staat deze muur er al, maar wanneer is die gebouwd? Het kan een oude fruit/druivenmuur zijn die al op de grond van tuinder De Groot stond. Hoe zit het dan bij ophoging van de grond aan de begraafplaatskant: zou de muur door de druk om kunnen vallen, of is hij aan de binnenzijde verstevigd? Er zijn wel ankers te zien aan de buitenkant, wat aannemelijk maakt dat er aan de binnenkant extra steunmaatregelen zijn genomen. Het kan natuurlijk ook een speciaal gebouwde muur zijn, extra zwaar en stevig en met verankering.
En wat is de invloed op de muur van de bomen en coniferen aan de binnenzijde, die er nu nog staan, zijn de wortels in de muur gegroeid, of naar omlaag?

Op de foto hieronder zien we op de voorgrond de begraafplaats. Links onderaan staan de vijf populieren waar nu ook de Piëta staat. Opvallend veel bomen stonden toen nog aan de zijde waar nu de Verdilaan ligt. Links op de foto, waar net nog een stukje van de Harmonie zichtbaar is, lag nog veel meer groot groen. Deze bomen zijn bij de aanleg van de Verdilaan gekapt. Naaldwijk, en eigenlijk heel Westland, heeft sinds 1750 een enorme kaalslag ondergaan.
Rechts onderaan is het baarhuisje zichtbaar. Links was destijds al een haag, maar deze is in 1984 gesloopt.



Katholieke kerkhof in 1970, gemeentearchief Westland N-005032.
Panorama van een stukje Naaldwijk gezien vanaf Adrianuskerk. Ook het baarhuisje staat er nog. Op de achtergrond de woningen aan de Stokdijkkade en Pijletuinen 1.

Opvallend is dat het verval in een periode van ongeveer tien jaar heeft plaats gevonden, vergelijk foto N-005032 met foto's uit 1980 en 1983 hierna. Het lijkt erop dat het kerkbestuur het kerkhof aan zijn lot heeft overgelaten en daarmee haar zorgplicht heeft verzaakt.



Katholieke begraafplaats in 1975. Zicht op de achterkant van de Harmonie, gemeentearchief Westland N-000495.

Op deze foto is wel een, waarschijnlijk, coniferenhaag zichtbaar. De gebouwen vormen de achterkant van de voormalige Harmonie.



Katholieke kerkhof in 1980 met het baarhuisje, gemeentearchief Westland N-000600.
De grote bomen links zijn vrijwel zeker de in 2019 gekapte populieren langs de Dijkweg; deze stonden vroeger naast de Harmonie.

Op de foto op pag. 17 uit 1928 en hierboven, zie je dat het baarhuisje op het punt staat waar de zuidmuur en de westmuur elkaar kruisen. Duidelijk is dat er geen haag langs de muur staat. Ook het hek is nog niet geplaatst. In 1983 staat het hek er wel en is het huisje gesloopt, zie hieronder. Het kan zijn dat de stenen

van het huisje zijn hergebruikt in de muur. Bij de foto hieronder zie je waar het huisje tegen het kerkhof heeft gestaan. Die plek is nu parkeerplaats.



De muur van het kerkhof in 1983, gemeentearchief Westland.
De afgebrokkelde stukken muur zijn restanten van het gesloopte baarhuisje. Die zijn ook nu nog herkenbaar.

We zien dat de muur niet erg dik is. Het hek is er wel, maar in ieder geval staat voor een deel van de muren geen coniferenhaag. Er moet dus na 1981 een restauratie hebben plaatsgevonden en toen moet ook de huidige haag zijn geplant. Dit moet in het kerkarchief terug te vinden zijn. De platanen in de stoep op de gemeentegrond zijn hier ca. vijftien jaar oud. Ze zijn rond 1968 geplant.



Katholieke kerkhof in 1983, gemeentearchief Westland N-000535.
Links zijn de vijf hoge populieren zichtbaar, deze staan op het voorhof achter de Piëta. Ze zijn waarschijnlijk in 1949 geplant toen ook de Piëta werd geplaatst. Ze zijn nu 71 jaar oud. De onderhoudsman van het kerkhof vertelde dat er eerst zeven populieren waren, maar twee zijn er omgewaaid, onduidelijk is wanneer. Uit mijn gegevens en uit bovenstaande foto blijkt niet dat er zeven populieren zijn geweest, ik hou het op vijf.



Katholieke kerkhof in 1983, gemeentearchief Westland N-000537.

De muur was destijds niet gestuct, de originele steenbouw is nog mooi zichtbaar. Ook is nog geen coniferenhaag zichtbaar. Het kerkhof moet tussen 1983 en 1985 zijn gerestaureerd en geheel of gedeeltelijk van nieuw groen voorzien zijn. Het kerkhof verkeerde in 1985, zie foto hieronder, weer in een goede staat. De verwaarlozing is hierna dus pas ingezet.



Katholiek kerkhof, gemeentearchief Westland, ca.1985 N-00370.

De luchtopname van het kerkhof, hierboven, is uit 1985. Duidelijk is te zien dat er nu een (coniferen)haag rond het kerkhof is aangeplant, ook is de muur gestuct, of wit geverfd en ziet alles er netjes uit.

Herkenbaar zijn ook op het hof een aantal jonge coniferen; dat zijn, gezien de locatie, nu grote bomen geworden. De bomen linksboven zijn reeds lang gekapt, evenals al het groen rechtsboven en bij de voormalige Harmonie. De lichte boom linksboven is bijna zeker de Tilia (linde) die later is gekapt.

De conclusie kan zijn dat ergens na 1990 het onderhoud is verminderd, en dat het kerkhof daardoor is verwilderd en vervallen. Ook de haag is toen doorgeschoten.

6 Het groen op het kerkhof

Als we naar de aanleg van het kerkhof kijken, is er geen duidelijk creatief ontwerp te herkennen, anders dan dat er simpele rechte rijen graven en schelpenpaden waren, wellicht met als doel zoveel mogelijk plek voor graven te hebben. Rondom het hof stond dan wel een haag, die beslotenheid geeft, maar verder lijkt het erop dat de grote coniferen die nu her en der op het hof staan, uitgegroeide planten zijn die nabestaanden van overledenen hebben aangeplant bij een graf; sommige groeien nu door een graf heen of verdrukken dit. Behalve de haag lijkt het allemaal tamelijk willekeurig van opbouw.
Typische begraafplaatsbomen ontbreken op het kerkhof zoals hulst, treurbeuk, treures, treurwilg en treurberk. Taxus is minimaal aanwezig. Op het Voorhof staan wel enkele aantrekkelijke soorten en veel Taxus.



Foto vanaf de Verdilaan 06-12-2020. Het Verdilaanparkje is vooral een decoratief geheel, maar heeft geen hoge ecologische kwaliteit.

6.1 Bomen en symboliek

Kerkhoven zijn een unieke bron van symbolen, aangebracht op de graven, op de grafstenen, maar vanwege de keuze vaak ook door de bomen. Bomen zijn een algemeen symbool van eeuwig leven, soorten als Thuja (levensboom) in het bijzonder. Naaldbomen blijven altijd groen, wat ook een levenssymbool is. Bij loofbomen is, na het vallen van het blad en de naakte winter, het opnieuw uitlopen in het voorjaar, eveneens een symbool van eeuwig leven. Dat kan je ook zeggen van stinsenflora en het latere zomergoed. We weten dat al vele eeuwen diverse soorten bomen, bloemen en planten een symbool zijn op kerkhoven. Ze vertegenwoordigen als levende organismen de levensenergie van de mens. Een boom heeft zijn jaarcyclus. Met constante groei, bladval in de herfst en ontluikend groen in het voorjaar (bij groenblijvende bomen is dit net wat anders) is dit een symbool van onsterfelijkheid, maar ook van de groei van een mens gedurende zijn leven. De levensboom komt in veel culturen voor.

Alle culturen en religies kennen de levensboom, soms een wereldboom of boom der kennis genoemd. De Germanen hadden de allesoverheersende boom Yggdrasil, die van de onderwereld, via de mensenwereld, naar de bovenwereld reikte en vol symbolen zit.

De 'levensboom' komt in het Bijbelboek Spreuken vaak voor. De levensboom wordt in verband gebracht met "Wijsheid, de ontplooiing van je persoonlijkheid en het geestelijke proces van individuvorming". Adam en Eva plukten in de tuin van Eden vruchten van de boom der kennis waardoor zij onsterfelijke mensen werden. Later aten zij van de boom met verboden vruchten, zodat het fout met hen afliep. Is dat een teken… dat als je niet goed voor de bomen, voor de natuur zorgt, het fout met je (met de mens) afloopt?

Bomen planten en verzorgen is dus een sterk teken van wijsheid, wijs zijn. Wijsheid kan je zo zien als een levensboom voor diegene die haar omhelst en waardeert. Misschien wel te zien als "zorgen voor de schepping, voor de natuur", iets wat de mensheid al eeuwen niet naar behoren doet.
Filosofisch gezien kom je dan ook bij deze vraag: is een mens die een boom plant 'wijs' en geeft die daardoor 'hoop' op onze aarde? Het begrip levensboom wordt veel gebruikt voor contemplatie, bewustwording, en duurzame gezondheid, dus het gaat hier om een plek om te groeien.
Een kerkhof met veel symbolische bomen, die een relatie met het Bijbelse verhaal hebben, is dan ook bijzonder waardevol.

Natuur is niet voor niets uitermate rustgevend en gezondheid herstellend, zeker in deze hectische tijd. De mens zal moeten leren om opnieuw in harmonie te leven met de natuur, niet alleen voor het eigen geluk, maar ook om nog toekomst te hebben.

Treurbomen zoals de treures, de treurbeuk en de treurwilg zijn een sterk symbool van rouw, gelatenheid en verdriet. De hangende takken symboliseren de tranenstroom die in de aarde verdwijnt. Dit zijn al eeuwenoude betekenissen. Deze bomen zijn om onduidelijke redenen niet op dit kerkhof aanwezig.
Op de graven zelf zitten veel symbolen. Dit valt buiten het bestek van deze tekst, maar is een onderzoek en publicatie waard.
De Bijbel geeft veel betekenis aan bomen en planten; er komen 128 soorten in voor (Zoary).

In het begin schiep God de hemel en de aarde. De aarde was woest en leeg (Gen. 1:2)
God sprak: "het land moet zich tooien met jong groen gras, zaadvormend gewas en vruchtbomen, die ieder naar zijn soort, hun vruchten dragen, met zaad erin.
En God zag dat het goed was." (Gen 1:11)

Het Paradijs
Daarna legde Jahweh God, een tuin aan… en liet uit de grond allerlei bomen opschieten, aanlokkelijk om te zien en heerlijk om van te eten; daarbij was ook de boom van het leven, midden in de tuin en de boom van kennis van goed en kwaad. (Gen. 2:8)

Op het kerkhof groeien een paar soorten die in de Bijbel worden genoemd: Pinus, Hedera, Malus, Platanus (net buiten het hof) en Lavandula. Bij renovatie kan die variatie gemakkelijk worden vergroot om ook de symbolische kwaliteit te vergroten.

Bomen vormen dus een belangrijk symbool en verschillende bomen hebben soms meerdere betekenissen. Bij restauratie van het kerkhof en het Voorhof kan een groenplan aanleiding zijn de diversiteit op dit kerkhof te vergroten. In een beplantingsplan kan dan worden bezien welke soorten, met welke betekenis, van waarde zijn. Dat geldt voor alle planten, bomen en ook voor bijvoorbeeld stinsenflora.

Over de spirituele waarde van bomen gaat dit gedicht van; Adriaan Janszn van Maasland, 2020.

Als de boom ontluikt in het tere groen
klinkt ook de boodschap
van hoop, nieuw leven en oneindigheid
De levensboom schenkt ons
liefdevol haar koelte en schaduw
waaraan wij ons kunnen laven

Jij, mooie boom, eervol aangeplant
op deze gewijde grond
met toekomst van eeuwen
bescherm dit prachtig stiltehof
met jouw door miljoenen blaadjes
getooide groene kroon
In dit hof, waar zo vele tranen vloeiden
konden mensen onder jouw bladerdak
telkens troost, kracht en liefde vinden

Onder jouw machtige kroon, jouw
hemels bladerdak, boom, bid ik
wordt groot en sterk en leef eeuwig.
Blijf bij ons, ook als onze jaren
vlieden en wij ons moede hoofd
voor eeuwig neerleggen
zal jij elk jaar opnieuw ontluiken
en eeuwig kracht, moed en leven geven

6.2 Struiken

Op het kerkhof staan weinig struiken. Op het Voorhof staan er meer, maar dat heeft een heel andere geschiedenis en is in 2007 opnieuw ingericht. Het is meer open van structuur, en is nooit kerkhof geweest. Het Voorhof bestaat pas sinds 1935. Op het kerkhof kom je enkele zaailingen tegen, vooral van coniferen en een enkele hedera. Weinig van de gevonden struiken leveren voedsel voor vogels en insecten. Op het Voorhof is meer variatie. Op het kerkhof groeit veel Hedera langs de randen en aan de buitenkant van de muren. Zeker als Hedera bloeit is het een goede voedselbron voor bijen en insecten. Ook kunnen vogels er goed in nestelen of schuilen.

6.3 Planten, grassen en kruiden

Er is een opmerkelijk verschil tussen het Voorhof en het kerkhof. Het Voorhof heeft wat gazon, maar dat is vooral door prachtige mossen en zwammen overgenomen, zelfs zeldzame soorten. Verder staat er weinig aan planten en kruiden, we vinden er vooral bomen en heesters.
Het kerkhof is arm aan planten, grassen en kruiden. Wel groeien hier diverse mossen, korstmossen en paddenstoelen. Stinsenplanten zijn er niet gevonden, maar wellicht dat het voorjaar daar verandering in brengt. Het zou een welkome aanvulling zijn en zou de biodiversiteit flink vergroten. Bij enkele graven staan een of meer planten, zoals Erica, Buxus en Agapanthus. Verderop beschrijven we de gevonden soorten flora en fauna.

7 Een blik op het verleden

Sommige bomen die nu aanwezig zijn, zijn door nabestaanden als een jong plantje bij een graf geplant. Op de foto uit 1928 (pag. 17) is er nog weinig groen en zijn er nauwelijks bomen te zien op en rond het kerkhof. Alleen rechts naast de kerk staan bomen en ander groen. Die bomen bestaan niet meer. De rij coniferen, op de foto langs de zuidmuur (pag. 17), staat buiten het kerkhof. Deze bomen bestaan niet meer. Op die plek loopt nu een voetpad, en er staan nu vijf platanen en een Acer.

Nu de vervolgvraag:
Is het via oude kaarten, het kadaster, het kerkarchief, of familiegegevens van familie De Groot, aantoonbaar wat de kerk van De Groot heeft gekocht? De percelen zijn duidelijk. Maar het is nog niet duidelijk wat er op die grond stond, zoals wat betreft het huisje en de fruitmuur.
In onderstaande kadastrale kaartjes is wel duidelijk dat het niet te zien is of er een muur stond. Wel is te zien dat de huidige zuidgrens van de begraafplaats (waarop de muur staat) nog dezelfde is als in 1832 (zie de kadastrale kaart). Voor dit natuurwaardenonderzoek is dit verder niet van belang.

Opm. In de vergunningverlening voor sloop van het kerkhof staat dat de grond tot 40 cm boven straatniveau mag worden afgegraven in verband met eventuele aanwezigheid van Romeinse en andere historische resten in de bodem.



Tek. 7 *Historicus Gerard Beijer.*

Alles veranderde dus in 1827, toen er een algemeen verbod kwam op het begraven in kerken, kapellen en bedehuizen en ook op kerkhoven in de bebouwde kom van de gemeente. Een begraafplaats moest minstens 35 à 40 ellen buiten de bebouwde kom liggen.
De gemeente Naaldwijk kocht een stuk tuingrond van Wouter van der Hoeven en Cornelis van Breemen. Het terrein werd als Algemene Begraafplaats in orde gebracht en op 17 januari 1829 werd de eerste overledene er begraven. Deze begraafplaats lag achter de muur op de foto, dat is oostelijk van de oude katholieke begraafplaats, waar nu de Verdilaan loopt en het parkje daarnaast.
Deze Algemene begraafplaats heeft dienstgedaan tot 1865, maar werd te klein. De gemeente kocht toen

van de weduwe W. Koenekoop aan de Geestweg een terrein. Dat is nog altijd de huidige Algemene Begraafplaats van Naaldwijk; inmiddels is deze ook meermalen uitgebreid.



Dijkweg. Gemeentearchief Westland.

Hierboven de Dijkweg, kijkrichting vanuit het oosten naar het dorp toe, ook de molen bestond toen nog. Achter de muur links lag de Algemene begraafplaats. Het huis links, met de fraaie gevel, is het oude tramhuisje, want de tram liep vroeger over de Dijkweg. Rechts staat huize Bijdorp (Rijksmonument).
Of de bomen achter de muur op de Algemene Begraafplaats stonden of naast de pastorie, of op beide, is niet duidelijk, zie onderstaande foto.

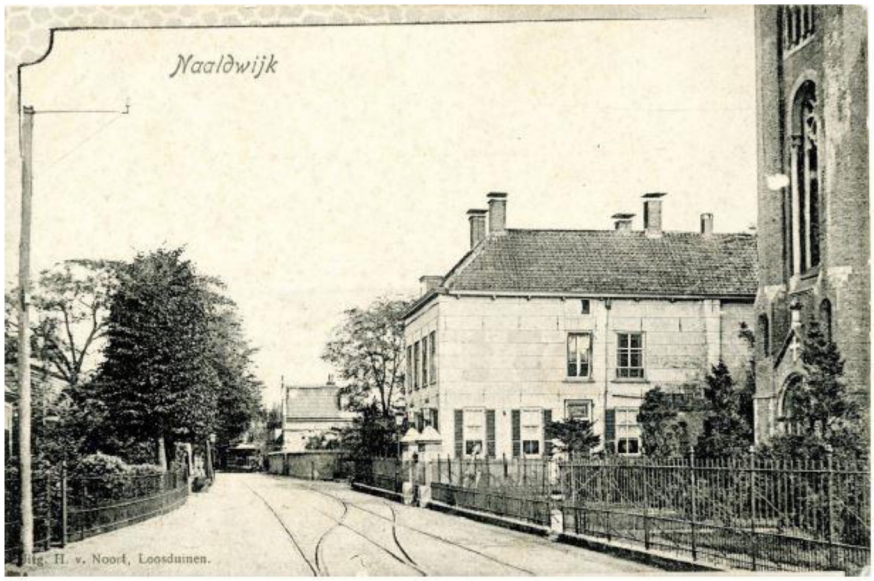
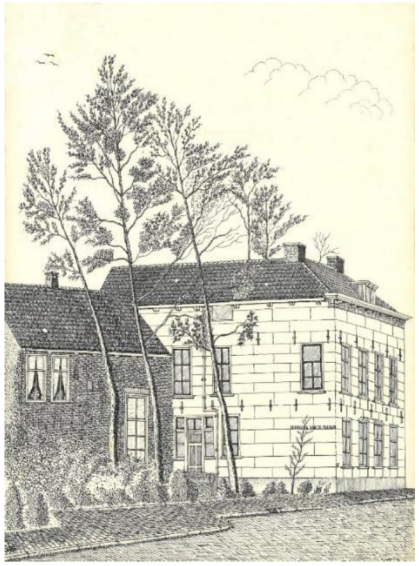


Foto uit 1898.

Op de foto uit 1898, tussen het witte gebouw, de pastorie, (later bekend als 'De Harmonie') en de kerk ligt de katholieke begraafplaats zo stellen de schrijvers van het document "De straat van toen, Dijkweg" (Els Spaargaren en Gerard Beijer, 2017).
Het is mij niet duidelijk of dat zo is..., want zijn die graven dan geruimd of verplaatst? En op de kaarten lijkt er weinig plek voor te zijn. Ik wil hier nog opmerken dat het eeuwig zonde is dat 'de Harmonie' is afgebroken, want dit gebouw was zonder meer een belangrijk onderdeel van de katholieke geschiedenis van Naaldwijk, en een beeldbepalend gebouw. Helaas is er nog altijd weinig waardering voor onze geschiedenis.

Mag je de conclusie trekken dat de omvang van het kerkhof, na aanpassing toen de kerk was gesloopt, door de jaren heen niet meer is veranderd?

Links van de Harmonie stond nog een woning, mogelijk een kosterswoning. Zie de tekening van Jaap Binnendijk hieronder.



Tekening Jaap Binnendijk.

De bomen die hier staan zijn bijna zeker de populieren die in juni 2019 plotsklaps en zonder vergunning en ecoscan zijn gekapt. Er staat nu nog 1 boom op de hoek Dijkweg/Verdilaan, een Robinia pseudoacacia.





Populieren op het terrein van de Harmonie in 2012, ze zijn in 2019 gekapt.
De rechterboom is de Robinia pseudoacacia die er nog staat.

7.1 Kort iets over de Harmonie

De voormalige pastorie, later “de Harmonie’’ genoemd, was veel meer dan een gebouw van stenen en een dak. Het slopen van dit tijdsbeeld is een dieptepunt in de Naaldwijkse katholieke geschiedenis. De naam van de oude pastorie was al in 1935 ‘de Harmonie’. Het werd een jeugdhuis. In de Tweede Wereldoorlog werden er onder andere mensen in ondergebracht die door de Duitsers uit Hoek van Holland moesten verhuizen. Zo heeft de familie Tabben er gewoond en ook de hoofdagent van de Hoek, Van Duijn.
Het gebouw werd voor diverse doeleinden gebruikt, zoals voor vergaderingen van jongeren van de MKB,

er was een naaischool in gevestigd en er was een zilverkamertje waar zilverpapier werd verzameld voor de missie. Ook de padvinderij St. Laurens vond er onderdak, evenals de kinderopvang.

De muziekverenigingen St. Adrianus en Cresendo gebruikten het gebouw als oefenruimte. Deze verenigingen fuseerden onder de naam Fusica. Daarna kochten zij de Harmonie in 1972. Je kan dus gerust spreken van een belangrijk gemeenschapsgebouw. Dat kon ook omdat achter de oude pastorie nog een zaaltje lag. Rond de Harmonie lag veel groen en er stonden grote bomen.

De Harmonie werd in 2009 gekocht door bouwer WEBA. Die wilde er een kantorencomplex met appartementen neerzetten, maar WEBA ging failliet en het plan ging niet door.
In 2009 werd de Harmonie gesloopt. In hoeverre WEBA ook het aanwezige groen en de bomen heeft gekapt, is niet bekend. De Harmonie stond in 2007, net als het kerkhof, op de nominatie gemeentelijk monument te worden. Het is denkbaar dat dit de reden is dat het gebouw plotsklaps werd gesloopt. In 2021 lag de grond nog altijd braak, bijna alle bomen daar zijn gekapt. Het is een pijnplek voor velen en een wond in de Naaldwijkse (katholieke) geschiedenis.

Met dank aan Leo Tabben voor de oorlogsinformatie.



Foto uit 1914, Dijkweg richting Molenstraat. Links lag tot 1865 de Algemene Begraafplaats, dan de pastorie (Harmonie) in volle glorie, en de katholieke kerk. Rechts de notariswoning, Huize Bijdorp. Het valt op hoeveel bomen, zoals iepen, er toen nog waren. Foto Gerard Beijer.

8 Ecologisch rapport

Het bezwaarschrift van 31 juli 2020 dat de natuurorganisaties hebben ingediend tegen de afgifte van een omgevingsvergunning (van 23 juni 2020) vroeg onder meer om een ecologische scan voor het kerkhof. Dat is door Aqua-Terra Nova uit Naaldwijk (20 augustus 2020) alsnog gemaakt in opdracht van het kerkbestuur (dit rapport is niet op Internet te vinden, wel in ons bezit).

Eerder was in 2018 door het Natuur-Wetenschappelijk centrum al een quickscan gemaakt vanwege de bouwplannen op de plek van de Harmonie. Deze scan gaat ook over het Voorhof en het kerkhof!
Beide scans zijn oppervlakkig en lijken veel op elkaar. Beiden gaan nauwelijks in op de natuurwaarden.

Ook de inhoud van de quickscan flora en fauna voor de Harmonie, uit juni 2018, roept ook vragen op (zie de link), ergo, het is teleurstellend. Lees paragraaf 6.2 van dat rapport, waar de conclusie is dat op de katholieke begraafplaats niets voorkomt dat beschermwaardig is. “Het plangebied zal wel door, voornamelijk kleinere, vleermuissoorten, zoals de Gewone dwergvleermuis (Pipistrellus pipistrellus) gebruikt worden als foerageergebied’’. Men heeft één nest aangetroffen, vermoedelijk een eksternest, zo stelt men. Maar dat kan ook een nest zijn van de bosuil, toren- of boomvalk, want die roofvogels gebruiken vaak eksternesten. Een buizerdnest kan zelfs ook nog. Verder staat er een door Hedera overgroeide boom en het is niet bekend of en welke nesten daar inzitten; het is vrijwel zeker dat dit er nesten in te vinden zijn. Het ecologische rapport zegt hier niets over.



Hederaboom op het kerkhof; wat huist hierin?



Eksternest of van de bosuil-, buizerd- toren- of boomvalk.

Ook stelt men dat er voor vogels en vleermuizen genoeg groen in de omgeving is om naar uit te wijken. Hoe en waar is niet duidelijk; het is een aanname zonder waarde en eigenlijk misleidend.

Ik denk dan even terug aan het ecologische rapport over het Schefferkampbos in De Lier, waar koeltjes werd gesteld dat bijvoorbeeld. daar broedende reigers wel konden verhuizen naar de bomen van het Kraaiennest bij de Lier (Midden-Delfland). Dat deden de reigers niet, maar ze gingen vlak bij nieuwe nesten bouwen in gekandelaberde wilgen, met alle nare gevolgen van dien. Inmiddels zijn ook de hoge bomen van het Kraaiennest gekapt.
Een ander ecologisch rapport over het Haagwegbos bij Monster, werd midden in de winter gemaakt. Het concludeerde dat er geen beschermde soorten leefden, niet van flora en niet van fauna. Ik heb echter bewijzen dat er uilen, andere roofvogels, egels etc. leven. Hoe misleidend zijn ecologische rapporten soms!

Het principe "hij die betaalt, bepaalt", lijkt op te gaan, zo valt te vrezen. Feit is dat elke herplanting geen of weinig ecologische waarde heeft. Mits massief aangeplant duurt het nog vele jaren voordat er een goede biodiversiteit is ontstaan. Oude bomen hebben een zeer hoge ecologische waarde.

Het ecologische rapport van Aqua-Terra Nova over het katholieke kerkhof is net zo oppervlakkig als dat van het Natuur-Wetenschappelijk centrum. Het gaat alleen uit van de invloed die het kerkhof heeft op Natura2000 en op NNN-gebieden (Natuurnetwerk Nederland) (zoals in de wet Ruimtelijke ordening staat). Maar die gebieden liggen ver weg en alleen daarnaar kijken is onvoldoende. Het rapport lijkt zich vooral te richten op de vraag of het ruimen van het kerkhof in strijd is met de Wet Natuurbescherming. Tevens gaat het rapport ook over het Voorhof en dat wordt nu juist niet geruimd, wel aangepast.
Mag je daaruit concluderen dat het rapport niet valide is? Natuurlijk voldoet het aan wet- en regelgeving en ecologische rapporten zien er vaak zo uit. Toch zou er breder moeten worden gekeken en niet alleen naar beschermde soorten en invloed op Natura2000 en NNN.

Het kerkbestuur heeft niet alleen een taak naar de gelovigen, maar ook naar de schepping. Het is medeverantwoordelijk voor het wel en wee van de schepping en het heeft een zorgplicht. Ook dat komt in het handelen van het kerkbestuur (en in dit ecologische rapport) niet tot uiting.

Het rapport kan dan ook worden gekwalificeerd als een snel gemaakt desktopverhaal. Het feitelijke onderzoek op locatie is zeer beperkt en heeft ook geen oog voor een situatie na renovatie en herstel/uitbreiding van de groenkwaliteit. Een goed ecologisch onderzoek kent ook meermalen een veldonderzoek in verschillende seizoenen; dit rapport is na het broedseizoen gemaakt.
Kappen van bomen moet altijd voldoen aan de zorgplicht, waar het rapport op wijst. Daarom vindt zoiets plaats buiten het broedseizoen of wordt er vooraf een controle gedaan of er broedsels, vleermuizen o.i.d. zitten. Dit is geen nieuw feit, en daarvoor is geen ecologisch rapport nodig; de wet is hier duidelijk over. Feitelijk is 90 % van wat in het rapport staat gewoon uit de wet geplukt en verder zijn het vooral aannames.

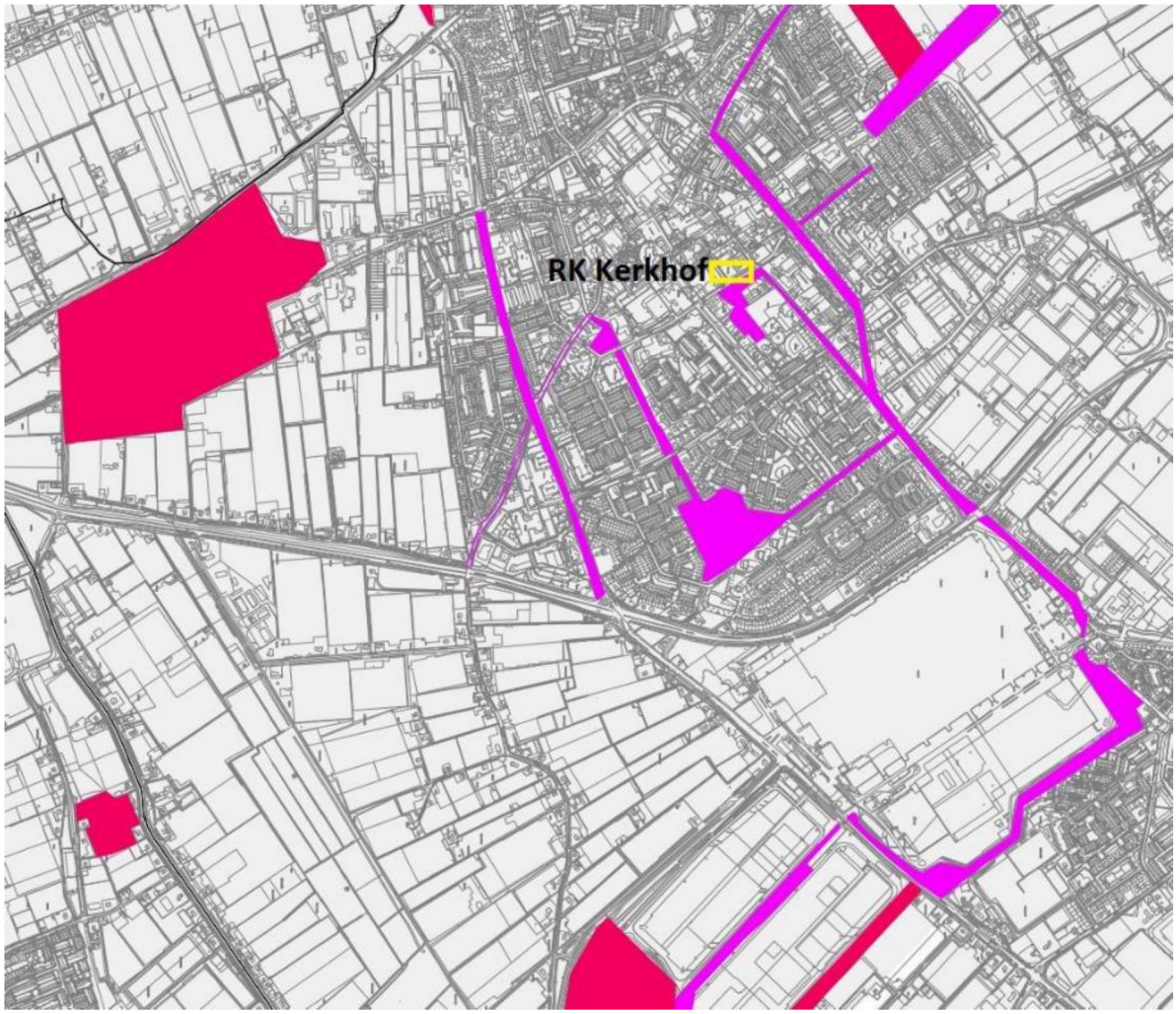
8.1 Signaleringskaart Natuurwetgeving Westland 2009

Hieronder een detail van de Signaleringskaart Natuurwetgeving van de gemeente Westland uit 2009. Er is ook een lijst uit 2016, gebaseerd op de actuele wet natuurbescherming. Die kaart en de beschrijving zijn aangevraagd bij wethouder Snijders, maar blijkt onvindbaar! We gebruiken daarom de oude kaart uit 2009.

Lichtpaars heeft een beperkte natuurwaarde, rood een hoge en donkerpaars een heel hoge. Dat zijn veelal ook ecologische zones.
De kleur wit betekent dat er in principe weinig natuurwaarden zijn. Maar in de kaart is alles slechts globaal aangegeven, omdat het voor de gemeente moeilijk is tot in het kleine detail te gaan. In witte gebieden zijn vaak wel belangrijke natuurwaarden aanwezig. Particuliere tuinen vallen ook buiten deze kaart.
Dit betekent dat er altijd uitzonderingen zijn en er wel in een wit of lila gebied toch hoge natuurwaarden aanwezig zijn, zoals minibosjes en natuurlijke tuinen. Het katholieke kerkhof is zo een positieve uitzondering.

Te zien is dat het kerkhof wel degelijk links heeft met natuuraders in Westland. In hoofdstuk 13 wordt dit nader uitgewerkt. Het ecologische rapport gaat hier, zoals hierboven uitgelegd, geheel aan voorbij.

Opm. De Signaleringskaart Natuurwetgeving van de gemeente is dus eigenlijk onvolledig, en in de praktijk zijn uitzonderingen altijd te herkennen.



Er is nu één gedragscode soortbescherming /natuurwaarden in Nederland. Op de site van Stadswerk is daar meer over te lezen. https://www.stadswerk.nl/default.aspx

Link naar het document gedragscode soortbescherming.

https://www.stadswerk.nl/documenten/handlerdownloadfiles.ashx?idnv=1847788

8.2 Minibosjes hebben een hoge ecologische waarde

Onderzoek uit 2019 door onderzoekers van de Universiteit Gent, de Katholieke Universiteit Leuven en onderzoekers uit Duitsland, Frankrijk, Zweden en Estland toont aan dat minibosjes een grote bijdrage leveren aan de biodiversiteit en veel ecosysteemdiensten leveren zoals: dieren van voedsel voorzien, opslaan van CO2, bestuiving, klimaatregulering, waterzuivering, recreatie, enzovoort. (Gepubliceerd in: Journal of Applied Ecology).

Het katholieke kerkhof en het Voorhof zijn belangrijke, ecologisch waardevolle, minibosjes. Een belangrijke reden om het kerkhof te behouden.

8.3 Hittestress en wateroverlast

Steeds luider roepen deskundigen en natuurorganisaties, dat juist in en rond de centra en woonwijken, het groen moet worden versterkt. Niet alleen tegen de toenemende hittestress en wateroverlast, maar ook om natuurlijke stapstenen te realiseren (zoals ook in het uitrollen van Tiny forest (minibosjes) landelijk gebeurt). Juist die verbindingsdelen zijn belangrijk voor vlinders en insecten, maar ook voor vogels en kleine zoogdieren. Ecologische zones, parken, Tiny forest, groenstroken, wilde bermen, dakgroen, water, etc. zijn allemaal van belang voor het geheel van de ecologische kwaliteit. Het ondersteunt tevens de Natura2000 en NNN-gebieden. In verstedelijkte gebieden spelen kerkhoven en begraafplaatsen vaak een rol als “laatste toevluchtsoord’’, een soort *natuurreservaat*. Het kan niet zonder elkaar, alles hangt samen.

Westland heeft uitgesproken om Tiny forests te gaan aanleggen, maar maakt daar geen haast mee. Integendeel, door de enorme bouwwoede in Westland verdwijnt er steeds meer groen en loopt de biodiversiteit steeds meer schade op. Ook wordt de leefomgeving daardoor ongezonder.
Dit kerkhof kan op een uitstekende manier functioneren als een krachtig mini natuurreservaat, zeker na renovatie, herstel en uitbreiding van het groenpalet. Je moet niet alleen naar de situatie van heden kijken, maar vooral ook naar de potentie van na renovatie. Zie het kaartje verderop.

Ook samen met het omliggend groen zoals langs de Verdilaan wordt de waarde van dit kerkhof als groene rust- en broedplek versterkt. Het is een wederzijds belang.
Kappen van het kerkhofgroen en het daar bouwen van een torenflat, verschralen de natuurwaarden in Naaldwijk aanmerkelijk en voorgoed.

Voor Westland, dat beroemd is als ‘minst groene’ gemeente van Nederland, is elke meter groen die verdwijnt en waar ook geen compensatie voor plaats vindt, schrijnend en een teken van onmacht.



Waar de eenzame boom, waarschijnlijk een Robinia pseudoacacia, staat, lag de Harmonie. Nu is daar een appartementengebouw gepland. Rechts bij de Pinus ligt het Voorhof en de coniferengroep, daarachter is het kerkhof.
Samen vormen zij met omliggend groen een krachtig natuurelement.

Zelf hebben wij geconstateerd dat er door het jaar heen diverse soorten vogels op het kerkhof huizen. Ook komen insecten en bodemdiertjes voor; dit laatste is nog niet onderzocht.

Van belang is te weten welke, bij wet beschermde, soorten en/of icoonsoorten op het kerkhof huizen, tijdelijk of permanent, er broeden of er voedsel zoeken. Maar dat is niet het enige wat telt. Juist de niet beschermde soorten of icoonsoorten zijn belangrijk. In de ecologie en biodiversiteit gaat het om het geheel van een ecosysteem, planten, water, bodemdieren, insecten, bijen, vlinders, vogels, zoogdieren.

Alle puzzelstukjes tellen. Pas als het geheel in orde is kan je spreken van een gezonde natuurlijke situatie. Het ecologisch rapport kijkt niet naar dat geheel en dat mag je een tekortkoming noemen.
Kortom, het ecologische rapport draagt weinig bij aan de analyse van de natuurwaarden en de beschermingswaardigheid van het kerkhof en het Voorhof.

Opm. De merel, gierzwaluw, huismus en egel staan op de lijst icoonsoorten van de Provincie Zuid-Holland. Deze komen op het kerkhof voor en/of foerageren er.
https://milieufederatie.nl/nieuws/zuid-hollandse-natuuriconen/

9 Natuurwaarden

Het katholieke kerkhof, dat sinds 1828 aan de Dijkweg (ingang tegenover nr. 9) te Naaldwijk is gelegen, is dus een plek met natuurwaarden, al zijn die nergens benoemd of onderzocht, niet bij de gemeente en maar zeer oppervlakkig in de twee ecologische rapporten.
De omgeving van het kerkhof bestaat uit het groen langs de Verdilaan, de nu nog open plek waar de prachtige oude pastorie De Harmonie heeft gestaan



(waar men een hoog, ruimte innemend, appartementengebouw wil bouwen en de groene plek waar de katholieke kerk heeft gestaan. Dit laatste noemt men nu het Voorhof, maar dat is nooit begraafplaats geweest. Het is nu een aardig parkje (voortuin) als entree naar het kerkhof.

Samen vormt dit alles nu nog een kleine groene buffer en een stapsteen tussen de oprukkende gebouwen. Het is erg belangrijk voor insecten, vlinders, bijen, dieren en vogels en dus ook voor mensen.
Een deel van de bomen op het kerkhof heeft een respectabele leeftijd, maar heel oude bomen staan er niet. De voormalige haag is, omdat de kerk na sluiting in 1981 steeds minder onderhoud heeft gedaan, vergroeid en verworden tot hoge coniferen. Een verkenning met groendeskundigen zoals begraafplaats- en landschapsarchitecte ir. Ada Wille, leverde op dat er goede kansen zijn deze plek tot een “nieuw paradijs” te maken.



Een eerste beoordeling van het groen op 23 september 2020 door een groep deskundigen met Aad van Uffelen (van Natuur-Westland), Harry Groenewegen (Genootschap Oud Westland, drie studenten van de Reinwardt Academie, (voor cultureel en immaterieel erfgoed), groene hovenier Gert Wols, Stichting Terebinth en Ada Wille (landschaps- & begraafplaatsarchitectuur).

9.1 Hoeveel soorten flora en fauna op het kerkhof en het Voorhof

Resultaat van dit eerste onderzoek:

24	bomen en struiken op het kerkhof
27	bomen en struiken op het Voorhof
6	bladmossen
3	levermossen
50	korstmossen; lijst Maarten Brand 2001 bevat 34 soorten en lijst Toetenel 2020 bevat 32 soorten waarvan 16 nieuwe, dus totaal zijn 50 soorten gevonden.
9	zwammen (paddenstoelen)
3	insecten/spinnen/bodemdiertjes (hier is geen onderzoek naar gedaan)
29	vogels/dieren (geen jaarrond waarneming).

Van een aantal soorten, met name mossen, korstmossen en zwammen is nog geen naam gevonden.
Op het kerkhof staan meerdere zaailingen zoals: Chamaecyparis, Hedera, Acer en Taxus.
Beperkt groeit er ook wat wilde flora zoals grassen e.d., dat is niet onderzocht.

Iedereen moet beseffen dat dit een van de laatste groene plekjes in het centrum van Naaldwijk is; een hof voor rust en bezinning en een respectvolle plek ter nagedachtenis aan onze overledenen, een ontsnappingsplek om even in stilte na te denken over heden, verleden en toekomst en te genieten van natuur dichtbij. Dit stukje grond is historisch waardevol, belangrijk erfgoed en vooral ook waardevol voor de natuur. Samen met omliggend groen en water zijn er meerdere verbindingsroutes voor vogels en dieren naar ander groen en natuur in Westland.
De door het kerkbestuur gewenste sloop past niet in de noodzaak ons in te zetten tegen de klimaatverandering, het biodiversiteitsverlies, de verstening, de hittestress en de waterproblematiek.

Ook voor de natuurkwaliteit is kappen van het groen en ruimen van het kerkhof rampzalig, want het verzwakt de natuurwaarden van al het groen langs de Verdilaan. Bedenk dat het geheel méér (sterker) is dan de som der delen. Verdwijnt een schakel, dan breekt de ketting. Dan verzwakt het hele ecologische systeem. Temeer daar de verstening van Naaldwijk in hoog tempo doorgaat!

De archeologische en cultuurhistorische waarden van dit kerkhof zijn ook aanmerkelijk. De cultuurhistorische en funeraire waarden worden onderzocht.
Zet dit ook even af tegen plannen van de gemeente om de Verdilaan tot een soort Zuid-as van Naaldwijk te maken, met hoogbouw en drukte, dan wordt des te meer duidelijk dat elk stukje groen van levensbelang is voor mens en dier. Het kerkhof kan ook worden ingepast in historische wandel- en fietsroutes, of excursies en lezingen, over het verleden van de kerk en Naaldwijk, alsmede voor persoonlijke bezinning en als natuurstudieobject.

9.2 Ecologie

De ecologie bestudeert de wisselwerking tussen levende organismen. Dat leidt tot het onderkennen van ecosystemen. Die zijn van groot belang voor het leven op aarde. Ecosystemen zijn bijvoorbeeld: een vijver, een beek, een weiland, een houtwal, een wegberm, een bos, de duinen. Ook het kerkhof is door de jaren een ecosysteem geworden met een eigen habitat (soorten). Daarnaast vinden we op een kerkhof plantjes die door nabestaanden worden meegebracht. Als het katholieke kerkhof wordt hersteld en het beheer in orde is, zullen de veldflora en de biodiversiteit daar toenemen, dan zingen de vogels en dansen de insecten, vlinders en bijen.

9.3 Biodiversiteit

Dagelijks horen we wel iets over de biodiversiteit, vooral dat het er slecht mee gaat. Biodiversiteit is een term binnen de ecologie. Een gevarieerde biodiversiteit is van groot belang voor een gezond ecosysteem. Door aantasting van een gebied, door klimaatverandering, gifgebruik, stikstofuitstoot, maar ook door bebouwing e.d. ontstaat verstoring. Zo is het aantal insecten, vlinders en vogels de laatste decennia al dramatisch gedaald, soms wel tot 80 %. Door verschraling van het landschap, door stikstof, verdroging, bebouwing, intensieve landbouw, gebruik van gif en verontreiniging, neemt de biodiversiteit snel af. Biodiversiteit is zeer gebaat bij een variatie aan bomen, struiken en planten, mossen, grassen, gecombineerd met voldoende water in de omgeving. Vaak wordt de bodembiodiversiteit vergeten en juist die is zo belangrijk. Overal waar wordt gebouwd, de bodem afgesloten, gaat het bodemleven dood!

9.4 Flora en Fauna

Met flora en fauna bedoelt men alle planten en dieren die in een bepaalde streek of periode voorkomen. Dit wordt via een flora- en faunaonderzoek in kaart gebracht. Organismen worden verdeeld in twee groepen: planten en dieren. Een uitgebreide taxonomie brengt alle bekende soorten in kaart; men geeft er een naam aan en maakt een beschrijving.
In een natuurwaardenkaart vinden we de soorten die op een bepaalde plek zijn waargenomen. Hiermee wordt ook de natuurkwaliteit, de biodiversiteit en de ecologische samenhang in een gebied duidelijk. Bekend is bijvoorbeeld dat oude kerkhoven een paradijs zijn voor korstmossen. Van het katholieke kerkhof is niet eerder een inventarisatie gemaakt, behalve van korstmossen in 2001 (Maarten Brand).

9.5 Groen op het kerkhof

Rondom het kerkhof staan ca. 200 bomen, met name Cupressocyparis leilandii. Ze zijn tot op flinke hoogte aan de binnenkant kaal, aan de buitenkant nog groen. Het is vroeger een coniferenhaag geweest, die later is doorgegroeid toen het onderhoud min of meer stopte.
Van groot belang is in het renovatieplan duidelijk te maken, hoe het bestaande groen, zoals de vergroeide leilandihaag, duurzaam kan worden vervangen/hersteld, gericht op toename van de natuurwaarden.

Er zijn loofbomen en naaldbomen, kenmerkend zijn de stam en takken van hout en een kroon. Struiken ontspringen net boven of in de grond, ze hebben geen duidelijke stam. Loofbomen verliezen het blad in het najaar, naaldbomen doen dat niet, op enkele soorten na. Bomen en struiken kunnen verschillende vormen hebben en dat maakt het zo mooi in de combinatie. Naaldbomen/coniferen hebben geen loofblad, maar schubben of naalden.
Op het kerkhof staan vooral coniferen zoals: Chamaecyparis, Taxus, Cupressocyparis leilandii, Juniperus, en nog diverse lagere struiken en heesters.
Langs de Verdilaan staat een Acer tegen het hek en aan de kant van het parkeerterrein staan vijf platanen en een Acer buiten de muur van het kerkhof. Ook tegen het hek bij het Voorhof staat een grote Acer.
Nog niet is uitgezocht of de strook groen langs de Verdilaan, welke tegen het kerkhof ligt, in eigendom is van de kerk. Deze strook , samen met andere zijden van het kerkhof, biedt kansen om bomen en struiken te planten en zo de ecologische kwaliteit te verstevigen.

De gemeente kan hier ook aan bijdragen door rondom het groen te versterken en bomen en struiken te planten die ecologisch nuttig zijn.

Voor alle nieuwbouw in de omgeving zou de verplichting moeten gelden “groen- en natuurinclusief” te bouwen, met ook de aanleg van groene daken en waar mogelijk groene gevels.



Behoort de strook langs de Verdilaan ook tot het grondgebied van het kerkhof?



Vanaf de Verdilaan, links het parkeerterrein met vijf platanen en één Acer langs de muur van het kerkhof en de coniferen rond en op het kerkhof, rechts is aanpalend groen van het parkje.

9.6 Plantenlijst kerkhof 24 soorten

Acer platanoides	Gewone esdoorn	
Agapanthus	Afrikaanse lelie, Kaapse lelie, liefdesbloem	Blauw
Busxus sempervirens	Buxus/palmboompje	Altijdgroen
Camellia japonica		
Campanula	Klokjesbloem	Blauw
Chamaecyparis lauwsoniana	Californische cypres	
Cupressocyparis leilandii	Haagconifeer	Haag rondom het kerkhof
Cupressus macrocarpa	Montereycipres	Geelgroen
Erica	Dopheide	
Euonymus japonicus ''Green Spire''	Japanse kardinaalsmuts	Kleinbladig
Euonymus japonicus	Japanse kardinaalsmuts	Grootbladig
Hedera	Klimop	Gewone
Hedera helix	Klimop	Kleinbladig, groen
Hedera helix	Klimop	Kleinbladig, bont
Ilex	Scherpe hulst	
Juniperus communis	Jeneverbes	
Lavandula angustifolia	Lavendel	Lila
Muscari armeniacum	Blauw druifje	Blauw
Rosa	Roos	
Skimmia japonica	Skimmia	
Thuja occidentalis	Levensboom	
Taxus baccata	Venijnboom	
Heester ?		Aan de Verdilaanzijde, onbekend
Boom ?		Aan de Dijkwegzijde, onbekend

x



Rondom het kerkhof staat een vergroeide haag van Cupressocyparis leilandii In het midden zien we het priestergraf.



Graven onder en tussen de bomen.



Het kerkhof in unieke sfeer, met een prachtig winterkleed. 2010. © Foto Ger Sauer, Naaldwijk.

10 Het Voorhof

Hoe het Voorhof er vóór 2007 heeft uitgezien is nog niet duidelijk. Wel is rechts achter het gebouwtje, dat er staat, een forse zilverlinde (Tilia tomentosa) rond die tijd gekapt. De reden was dat de toenmalige beheerders de boom niet mooi vonden passen bij het kerkhof. De dikke stronk van de linde ligt er nog. Het Voorhof is rond 2007 heringericht door een betrokken parochiaan. Het bekende Westlandse groenbedrijf Weverling heeft dat project uitgevoerd. Helaas is hier niets over terug te vinden. Misschien als in het archief van de kerk kan worden gezocht.
Op het Voorhof, dat nooit kerkhof is geweest, staan sinds de herinrichting ca. 40 bomen in diverse maten en soorten en ca. 50-/70 struiken; hieronder volgt een overzicht.

10.1 Plantenlijst Voorhof 27 soorten

Acer pseudoplatanus	Gewone esdoorn	Tegen het hek van het kerkhof achter de populieren
Bellis perennis	Madeliefje	Wit bloeiend, in het gazon
Chamaecyparis leilandii	Leylandcipres	Conifeer
Elaeagnus ebbingei	Olijfwilg	Groengrijs
Euonymus fortunei	Kardinaalsmuts	
Forsythia intermedia	Chinees klokje	Geel bloeiend
Hedera	Klimop	Gewone hedera
Hedera arborescens	Struikvormige klimop	
Hydrangea macrophylla	Hortensia	Roze
Ilex	Scherpe hulst	
Juniperus	Jeneverbes	Conifeer
Ligustrum ovalifolium	Liguster	
Magnolia aquifolium	Mahonia	
Mahonia x media	Mahonia	Bloeit in de winter, grote gele bloemtrossen
Malus	Sierappel	Bloeit roze
Pinus nigra	Pijnboom, zwarte den	
Pinus	Pijnboom	Fijnere naalden, een paar links achter
Populus italica	Italiaanse populier	
Prunus ceracifera 'Nigra'	Kerspruim	Purperrood blad
Prunus laurocerasus	Gewone laurierkers	Glanzend groen blad
Salix	Wilg	Geel blad in de herfst
Sambucus nigra	Vlier	
Symphoricarpos albus	Sneeuwbes	Witte bes
Taxus baccata	Venijnboom	Op diverse plaatsen en links en rechts achter een rij
Vinca minor	Kleine maagdenpalm	Bodembedekker
Gazon	Gras met mossen en zwammen	Ook ligt er een stukje gras, waar nu vooral fraai en zeldzaam mos in groeit
Boom links van het Voorhof		Nog niet gedetermineerde boom

Van de vijf hoge Italiaanse populieren die achter de Piëta staan zijn in 2016 de koppen uit gezaagd. Het waren tot dat moment de hoogste bomen van Westland, nu niet meer. De snoei was volgens de beheerder nodig omdat er takken vielen. Door dat snoeiwerk zijn de bomen achteruit gegaan, zwammen en enige rotting zijn al herkenbaar en dat is geen goed teken.
De stamomtrek van de dikste is ca. 320 cm en de hoogte was destijds 30 meter. Deze populier stond vóór

de snoei op plek 39 van de dikste bomen van Westland, respectabel dus. Hoeveel jaar hebben deze bomen nog?

10.2 De 5 geboden

De Katholiek Kerk kent naast de tien geboden van God en enkele verplichtingen uit het canonieke recht, ook de vijf geboden van de kerk. De vijf populieren zouden daar symbool voor staan, maar dat is niet zeker, want volgens de beheerder zijn er oorspronkelijk zeven geplant, waarvan er twee zijn omgewaaid. Of de zeven ook een symbolische betekenis (7 dagen van de week, 7 zaligheden, symbool voor compleetheid…) hadden is niet bekend. Hieronder de vijf geboden van de kerk:

1. *Op zondagen en verplichte feestdagen deelnemen aan de Eucharistie en afzien van slaafse arbeid.*
2. *Tenminste eenmaal per jaar biechten.*
3. *De heilige Communie ontvangen, op zijn minst in de paastijd.*
4. *Op de door de Kerk vastgestelde dagen zich onthouden van het eten van vlees en het vasten in acht nemen.*
5. *Helpen te voorzien in de noden van de Kerk.*

11 De bijzondere wereld van de mossen

Mossen en korstmossen

Mossen en korstmossen vormen een interessant onderdeel van het kerkhof. Het zijn primitieve landplanten ofwel sporenplanten, net zoals schimmels, algen, varens en paardenstaarten. De laatste twee hebben wel wortels, schimmels en algen niet. De bouw is primitief, een water geleidende en steun gevende structuur ontbreekt. Ze blijven klein. De oudste gevonden soorten zijn ca. 475 miljoen jaar oud.

Op het kerkhof vinden we een, ondanks de omgeving, toch verrassende variatie aan mossen (bladmossen en levermossen), korstmossen en enkele zwammen. Mossen zijn een belangrijke schakel in de verschillende ecosystemen voor insecten, maar ook voor mensen. Ze produceren ook veel zuurstof in de zomer en de winter en bij ontkieming van zaden bieden ze een gunstig klimaat. Mossen vormen een belangrijk deel van de longen van de aarde. Elk bos op aarde begint met de kolonisatie van mossen: “zonder mos geen bos’’. Kortom mossen zijn een belangrijke bio-indicator, ze zijn geheimzinnig en geweldig mooi.
Opm. *Als je een gezonde leefomgeving zoekt om te wonen, kies dan een gebied waar veel soorten mossen voorkomen, want daar zijn de bodem, het water en de lucht veel gezonder*. Westland is helaas geen gezonde leefomgeving. Het ruimen van het kerkhof draagt bij aan de verslechtering. Als er wat meer licht en luchtvochtigheid op het kerkhof komen zullen er ook meer soorten mos gaan groeien.

Mossen behoren tot de oudste planten op aarde, ze groeien op bijna elke soort ondergrond, ze hebben een bijzondere manier van zich voeden en leven. Mossen kunnen zich geslachtelijk via een zaadcel en een eicel voortplanten, maar ook ongeslachtelijk is mogelijk.

Tussen mossen leven veel kleine insecten. Water en voeding worden meestal door het bladgroen opgenomen. Er zijn ca. 600 soorten mossen die in Nederland groeien. Ze groeien vooral op de grond, op boomstammen, op boomstobben, op vochtige steen en ook op grafstenen. Mossen hebben geen wortels, maar rhizoïen en daarmee hechten ze zich aan de ondergrond. Mossen zijn ook belangrijk omdat ze de

aarde behoeden voor uitdroging, kleine dieren en vogels vinden er voedsel in. Tussen de mossen leeft een hele kolonie minuscule (bodem)diertjes. Dat bodemonderzoek is nog niet gedaan.

Er groeien op het kerkhof bladmossen en levermossen. Bij de bladmossen maken we onderscheid tussen mossen die vooral liggend over de ondergrond groeien, zoals de slaapmossen. Ze zijn regelmatig of onregelmatig vertakt. Bijvoorbeeld gewoon haakmos.
En er zijn mossen die omhoog willen groeien, de z.g. topkapselmossen (bijv. haarmuts en knikmos).
Bladmossen hebben opstaande stengels die vrijwel niet vertakt zijn, maar wel rondom van kleine blaadjes zijn voorzien. Herkenbaar zijn de sporenkapsels.
Levermossen zijn sporenplanten en worden gerekend tot de lagere planten. Levermossen hebben geen blaadjes rondom, maar in rijen aan de stengel, ze hebben ook geen nerf. Er zijn ook andere varianten.
Levermossen zijn er in twee groepen: de thalleuze, die in een flap of strook op de grond groeien en de bebladerde levermossen met een stengel en aan elke zijde een rijtje blaadjes. Parapluutjesmos is een bekende thalleuze soort en is ook op het kerkhof gevonden. Het groeit op vochtige plekken. De parapluutjes komen tevoorschijn als ze sporen gaan verspreiden. Het halvemaantjesmos is ook thalleus en is eveneens gevonden.
Hauwmossen zijn niet gevonden op het kerkhof, dat is niet vreemd want ze komen vrijwel niet voor in Nederland.

Korstmossen en schimmels staan lager in het plantenrijk dan gewone mossen. Er groeien tientallen soorten op dit kerkhof. Er zijn ca. 800 korstmos soorten in Nederland gevonden. Korstmossen zijn geen mossen, maar zijn een bijzondere manier van samenleven tussen een alg en een schimmel. Dat noemen ze symbiose. Korstmossen hebben geen bladgroen.
Er is wel een overeenkomst tussen mossen en korstmossen: beiden kunnen sporen kunnen hebben en zijn soms op dezelfde plek te vinden.
Een korstmos is een Lichene, een samenlevingsvorm tussen een alg (groenwieren of blauwwieren) en een schimmel. Korstmossen hebben schimmeldraden, en geen wortels, stengels, bladeren of bloemen. Ze groeien heel langzaam, 1 tot 2 mm per jaar. De algen bezitten bladgroen en voeden de schimmel. Als tegenprestatie beschermt de schimmel de alg. Wat een mooie vorm van samenwerking!

Hoe schoner de lucht, hoe meer korstmossen, maar de basis is een voedselarm milieu en liefst een wat droge groeiplaats. Korstmossen leven vooral van de lucht. Ze zijn luchtverontreinigingsgevoelig en gevoelig voor de zuurgraad van de ondergrond waar ze op groeien. Dat betekent dat we ze vinden op materiaalsoorten met een verschillende zuurgraad. Je vindt ze vooral op steen, metalen voorwerpen, takken en de bast van bomen. De verschijningsvorm van korstmossen is: bladvormig, struikvormig en er zijn baardmossen.

Grafstenen (zowel staande als liggende stenen) zijn een goede plek voor korstmossen. Sommige soorten houden van wat vochtiger plekken. Op graniet groeien soms unieke soorten. Ook op boombast komen meerdere soorten korstmossen voor.
Soms groeien op oude grafstenen ook zeldzame soorten zoals Zwart grafkorstmos (een Rode Lijst soort), dat is hier nog niet gevonden.

11.1 Studiegroep mossen Natuurlijk Delfland

Op 16 oktober 2020 heeft de Studiegroep Mossen van Natuurlijk Delfland (o.l.v. Geert van Poelgeest) het kerkhof onderzocht op aanwezige soorten. Dit was het eerste onderzoek naar echte mossen, hier ooit gedaan.
De onderzoekers vonden onder andere de levermossen halvemaantjesmos en parapluutjesmos.
Ook zagen zij bladmossen: boomsnavelmos, gewoon haakmos, groot vedermos, haarmuts, gewoon muursterretje en muurknikmos.
Deze korstmossen werden gevonden: bruin heidestaartje, gewone poederkorst, kaal leermos en rond schaduwmos.
Verder werden de roetkluifzwam (zeer zeldzaam en een Rode Lijst soort*) en de gordijnzwam gezien.
Je mag er van uit gaan dat bij een jaarrond onderzoek nog meer soorten zullen worden gevonden.

Mossen en korstmossen zijn maar beperkt met het blote oog te herkennen, meestal is een goede loep of een microscoop nodig.
Een verslag staat op de site van Natuurlijk Delfland, zie:

https://www.knnv.nl/afdeling-delfland/nieuws/mossen-op-de-begraafplaats-dijkweg-naaldwijk

** Opm. De Rode Lijst is een overzicht van soorten flora of fauna, die uit Nederland al zijn verdwenen, of dreigen te verdwijnen. De minister van Economische Zaken stelt die lijst vast. Bescherming en beheer worden mede op basis van de Rode Lijst gedaan. Op basis van zeldzaamheid en/of een negatieve trend wordt bepaald om een soort op de Rode Lijst te plaatsen.*
Voor meer informatie: https://minez.nederlandsesoorten.nl/content/rode-lijsten

11.2 Lijst mossen 6 soorten bladmos en 2 soorten levermos

De door de Studiegroep Mossen van Natuurlijk Delfland gevonden soorten staan hierna een tabel.
Zie voor korstmossen verderop.

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Type	Laatste jaar	Zeldzaam heid	Rode Lijst
Bryum radiculosum	Muurknikmos	Bladmos	2020	A	
Fissidens adianthoides	Groot vedermos	Bladmos	2020	A	
Orthotrichum spec.	Haarmuts onbekend	Bladmos	2020	A	
Rhynchostegium confertum	Boomsnavelmos	Bladmos	2020	A	
Rhytidiadelphus squarrosus	Gewoon haakmos	Bladmos	2020	A	
Tortula muralis	Gewoon muursterretje	Bladmos	2020	A	
Cladonia spec.	Bruin heidestaartje	Korstmos	2020	A	
Lepraria incana	Gewone poederkorst	Korstmos	2020	A	
Peltigera hymenina	Kaal leermos	Korstmos	2020	Z	
Phaeophyscia orbicularis	Rond schaduwmos	Korstmos	2020	A	
Lunularia cruciata	Halvemaantjesmos	Levermos	2020	Z	
Marchantia polymorpha	Parapluutjesmos	Levermos	2020	A	
Helvella atra	Roetkluifzwam	Zwam	2020	ZZ	RL

Een nader onderzoek is gewenst en ook de naamgeving is voor sommige later ontdekte soorten nog een uitdaging. Zeker gezien het feit dat er 2 zeldzame soorten bij zitten, waarvan er 1 op de Rode Lijst (bedreigd) staat, stijgt de natuurwaarde van het kerkhof en het voorhof.

Een onderzoek voor korstmossen vond plaats op 5 december 2020 door de bekende korstmosdeskundige Hans Toetenel. Hij wist ook dat hier al in 2001 een onderzoek naar korstmossen was gedaan. Verderop staan deze lijsten genoemd.

11.3 Zwammen 9 soorten

Voor zwammen is alleen meegenomen wat er bij toeval is gezien, ook hier is dus een uitgebreider onderzoek wenselijk. De meest bijzondere soort die is gevonden is de Roetkluifzwam, een Rode Lijst soort. Naamgeving is nog niet volledig bepaald, hiervoor ontbrak de tijd.

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Type	Laatste jaar	Zeldzaam heid	Rode Lijst
Dacrymyces stillatus	Oranje druppelzwam	Zwam	2020		
Datronia mollis	Wijdporiekurkzwam ?	Zwam	2020		
Entoloma serrulatum	Zwartsneesatijnzwam ?	Zwam	2020		
Geoglossum sp.	Aardtong ?	Zwam	2020		
Geoglossum sp.	Aardtong ? (andere soort)	Zwam	2020		
Helvella atra	Roetkluifzwam	Zwam	2020	ZZ	RL
Hemipholiota populnea	Wollige bundelzwam ?	Zwam	2020		
Oligoporus caesius	Blauwe kaaszwam	Zwam	2020		
Trichoglossum hirsutum	Ruige aardtong	Zwam	2020		

11.4 Het zand op het kerkhof

Vreemd is dat mossen die normaal alleen in de duinen groeien ook op het kerkhof te vinden zijn.
Ik heb hierover twee theorieën:

A: Via duinzand verspreid.
In 1828 werden nog volop duinen afgegraven. Er is totaal ca. 500 ha afgegraven duin via schuiten en karren vervoerd voor verwerking door het Westland. Dit zand gebruikte men om de bodem vruchtbaarder te maken en op te hogen. Er is veel zandhandel geweest.
In 1828 liep de Naaldwijkse Vaart nog op de oude route, van Honselersdijk recht naar Naaldwijk, en via de Stokdijkkade tot aan de veiling bij het Havenplein.
Mijn vermoeden is dat destijds het kerkhof is opgehoogd met duinzand en dat het zand met schuiten is aangevoerd naar de Stokdijkkade, en vandaar met karren of kruiwagens naar het kerkhof is gereden, dat is maar een paar honderd meter. Dit kan ook verklaren dat die soort mos die normaal in de duinen groeit hier ook terecht is gekomen, mee met het duinzand dus.

B: Via zand dicht uit de buurt verspreid.
De Hoge Geest was destijds een ruigachtig duingebied, de geestgronden van Naaldwijk. Dat is ook geheel afgegraven. Je kan er nog iets van zien aan de Geestweg, vóór de T-kruising; rechts is het smalle Bruine laantje. Als je op de knie gaat aan het begin daarvan bij de Geestweg, dan zie je het laantje ca. 45 cm omhooglopen. Daaraan kan je zien dat die omgeving minder ver is afgegraven. Dat kan te maken hebben gehad met de daar aanwezige hoogte van het grondwater of men had zand genoeg. Destijds waren nog grote delen van de Hoge Geest bebost en was dit wilde natuur. Tot na Tweede Wereldoorlog is er nog afgegraven in de buurt van de Geestweg. Wie weet heeft de gemeente Naaldwijk, of een katholieke grondbezitter afgegraven zand aan de kerk geschonken.

Ik zie beelden opdoemen van boeren en tuinders die zand op hun paardenkarren vervoerden naar het kerkhof aan de Dijkweg. Naaldwijk is ooit ontstaan op een haakduin. Van de Hoogwerf in Naaldwijk naar Honselersdijk (Holtsele) lag een zandduin waar bewoning op is ontstaan. Ik woon zelf ook op dat oude haakduin, 120 cm boven NAP. Het grootste deel van Westland ligt tegenwoordig onder NAP vanwege de afgravingen, ontvening, drooglegging e.d.

In Naaldwijk is tot na de Tweede Wereldoorlog nog hier en daar afgegraven, zij het dat dat toen nog maar incidenteel was. De laatste grote zandafgraving vond plaats rond 1960-1962, toen bij Monster het Geestje langs de Haagweg (tussen de Molenslag en het Schelpenpad) is afgegraven. Het was vette zandhandel. Dat gebied dreigt nu voor villabouw te worden opgeofferd.

Na het afgraven is van het Geestje een tuinbouwgebied gemaakt. Nu strijden natuurorganisaties en bewoners voor teruggave aan de duinen. Opm. Het kerkhof heeft bij aanvang en ook later bij de uitbreiding, toen de kerk was afgebroken, ophoging ondergaan. Waar dat zand vandaan kwam, is wellicht in het kerkarchief te vinden.

In de duinen werd heel vroeger veel begraven. Dat is logisch, want het duingebied was vaak een van de weinige droge gebieden in het moerassige Westland. In Solleveld hebben ze een heel oud graf gevonden en de recentere grafkelder van Herckenrath in Monster lag vroeger ook in de duinen. Nu ligt deze grafkelder, die een grafheuvel is geworden vanwege de geestafgravingen, in een woonwijk.

Dus twee opties: zand uit de duinen of zand uit Naaldwijk?



Grafheuvel van Herckenrath in Monster.

Aan het graf van Herckenrath kan men zien hoe hoog het duin daar vroeger heeft gelegen; toen een grafkelder, nu een grafheuvel.

11.5 Twee lijsten met korstmossen

In 2001 is door Maarten Brand al een korstmosonderzoek op het kerkhof gedaan. Die lijst bevat 34 soorten. Dit levert mooi vergelijkingsmateriaal op met het onderzoek van Hans Toetenel uit 2020.

Op 16 oktober 2020 heeft de mossenwerkgroep van Natuurlijk Delfland bij het onderzoek naar mossen ook vier soorten korstmos gezien. Die soorten zijn ook door Hans Toetenel gezien.

Op vijf december 2020 heeft Hans Toetenel, een in Nederland vooraanstaand korstmosdeskundige, een onderzoek gedaan. Daaruit is een lijst met 32 soorten gekomen, met 16 nieuwe en 16 die ook in 2001 zijn gesignaleerd. Enkele soorten zijn op verschillend substraat gezien, maar die zijn niet dubbel geteld in dit document.

Als we de lijsten vergelijken dan zien we dat er totaal op het kerkhof 50 soorten korstmos zijn gedetermineerd, een prachtig resultaat.

Wie weet zitten er nog meer fraaie korstmossen?

11.6 Lijst korstmossen: Maarten Brand 2001 (34 soorten)

Maarten Brand was destijds één van de beste lichenologen in Nederland. (originele lijst)

zzz = mate van zeldzaamheid: a = algemeen, z = zeldzaam.
De schaal loopt via aaa - a - z - zzz van zeer algemeen naar zeer zeldzaam. RL = Rode Lijst status.
(TNB betekent: thans niet bedreigd, wat niet wil zeggen dat een soort niet achteruit gaat).

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Laatste jaar	In 2020 gezien	Zeldzaamheid	Rode Lijst
Arthonia calcarea	Muurschriftmos	2001	nee	a	TNB
Bacidina caligans	Kalkknoopjeskorst	2001	nee	a	TNB
Calogaya pusilla	Sinaasappelkorst	2001	2020	a	TNB
Candelariella aurella	Kleine geelkorst	2001	2020	a	TNB
Candelariella vitellina	Grove geelkorst	2001	nee	a	TNB
Cladonia fimbriata	Kopjes-bekermos	2001	2020	a	TNB
Cladonia humilis	Frietzak-bekermos	2020	2020	a	TNB
Diplotomma alboatrum	Gewone cementkorst	2001	nee	a	TNB
Diplotomma dispersum	Kringcementkorst	2001	nee	z	
Flavoplaca arcis	Schubbige citroenkorst	2001	nee	a	TNB
Flavoplaca citrina	Gewone citroenkorst	2001	2020	a	TNB
Flavoplaca flavocitrina	Valse citroenkorst	2001	2020	a	TNB
Flavoplaca oasis	Kleine citroenkorst	2001	2020	a	TNB
Flavoplaca ruderum	Kerkcitroenkorst	2001	nee	a	TNB
Lecania rabenhorstii s.l.		2001	nee		
Lecanora albescens	Kalkschotelkorst	2001	2020	a	TNB
Lecanora crenulata	Rafelschotelkorst	2001	nee	a	TNB
Lecanora dispersa	Verborgen schotelkorst	2001	2020	a	TNB
Lecidea fuscoatra / grisella	Gewone granietkorst s.l.	2001	nee	a	
Lecidella scabra	Grijsgroene steenkorst	2001	2020	a	TNB
Lepraria finkii	Gelobde poederkorst	2001	2020	a	TNB
Myriospora rufescens	Bleek steenschubje	2001	nee	a	TNB
Physcia adscendens	Kapjesvingermos	2001	nee	a	TNB
Psilolechia leprosa	Kopermos	2001	nee	a	TNB
Rinodina oleae	Donkerbruine schotelkorst	2001	nee	a	TNB
Stereocaulon vesuvianum	Grof korrelloof	2001	nee	z	TNB
Trapelia obtegens	Bruin sterschoteltje	2001	nee	a	TNB
Trapelia placodioides	Wit sterschoteltje	2001	nee	a	TNB
Variospora flavescens	Gelobde citroenkorst	2001	2020	a	TNB
Verrucaria muralis	Zwart-op-wit-korst	2001	2020	a	TNB
Verrucaria ochrostoma	Bleke stippelkorst	2001	nee	a	TNB
Verrucaria viridula	Groene kalkstippelkorst	2001	2020	a	TNB
Vezdaea leprosa	Metaalzomerkorst	2001	nee	zz	
Xanthoria parietina	Groot dooiermos	2001	2020	a	TNB

11.7 Lijst korstmossen: Hans Toetenel 2020 (32 soorten)

Opm. Er zijn 5 soorten dubbel gesignaleerd, maar op verschillend substraat gevonden.

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Laatste jaar	Eerder gezien of nieuw	Substraat	Zeld-zaam -heid	Rode Lijst
Amandinea punctata	Vliegenstrontjesmos	2020	nieuw	Populus	a	
Athallia holocarpa	Muurzonnetje	2020	nieuw	beton	a	
Bagliettoa calciseda	Witte kalkstippelkorst	2020	2001	harde kalksteen	a	
Calogaya pusilla	Sinaasappelkorst	2020	2001	harde kalksteen	a	
Candelariella aurella	Kleine geelkorst	2020	2001	beton	a	
Cladonia fimbriata	Kopjes-bekermos	2020	2001	humus, klei, turf	a	
Cladonia humilis	Frietzak-bekermos	2020	2001	humus, klei, turf	a	
Flavoplaca citrina	Gewone citroenkorst	2020	2001	harde kalksteen	a	
Flavoplaca citrina	Gewone citroenkorst	2020	2001	beton	a	
Flavoplaca dichroa	Mandarijnkorst	2020	nieuw	harde kalksteen	a	
Flavoplaca flavocitrina	Valse citroenkorst	2020	2001	harde kalksteen	a	
Flavoplaca oasis	Kleine citroenkorst	2020	2001	harde kalksteen	a	
Gyalolechia flavovirescens	Betoncitroenkorst	2020	nieuw	beton	a	
Lecania cyrtella	Boomglimschoteltje	2020	nieuw	Populus	a	
Lecania erysibe	Stofglimschoteltje	2020	nieuw	beton	a	
Lecanora albescens	Kalkschotelkorst	2020	2001	harde kalksteen	a	
Lecanora albescens	Kalkschotelkorst	2020	2001	beton	a	
Lecanora chlarotera	Witte schotelkorst	2020	nieuw	Malus en Prunus s	a	
Lecanora chlarotera	Witte schotelkorst	2020	nieuw	Populus	a	
Lecanora dispersa	Verborgen schotelkorst	2020	2001	harde kalksteen	a	
Lecanora dispersa	Verborgen schotelkorst	2020	2001	beton	a	
Lecanora muralis	Muurschotelkorst	2020	nieuw	beton	a	
Lecidella elaeochroma	Gewoon purperschaaltje	2020	nieuw	Populus	a	
Lecidella scabra	Grijsgroene steenkorst	2020	2001	harde kalksteen	a	
Lepraria finkii	Gelobde poederkorst	2020	2001	Populus	a	
Lepraria incana	Gewone poederkorst	2020	nieuw	Populus	a	
Parmelia sulcata	Gewoon schildmos	2020	nieuw	Malus en Prunus	a	
Peltigera hymenina	Kaal leermos	2020	nieuw	humus, klei, turf	a	
Peltigera hymenina	Kaal leermos	2020	nieuw	humus, klei, turf	z	
Phaeophyscia orbicularis	Rond schaduwmos	2020	nieuw	Populus	a	
Physcia tenella	Heksenvingermos	2020	nieuw	Malus en Prunus	a	
Protoblastenia rupestris	Rode kalksteenkorst	2020	nieuw	harde kalksteen	a	
Variospora flavescens	Gelobde citroenkorst	2020	2001	beton	a	
Verrucaria muralis	Zwart-op-wit-korst	2020	2001	beton	a	
Verrucaria nigrescens	Gewone stippelkorst	2020	nieuw	beton	a	
Verrucaria viridula	Groene kalkstippelkorst	2020	2001	harde kalksteen	a	
Xanthoria parietina	Groot dooiermos	2020	2001	beton	a	

12 Foto's van Flora en Fauna; toelichting

Om ruimte te besparen worden de foto's van flora en fauna, voor zover aanwezig, in klein formaat, hierna getoond. Het geeft een visueel beeld van de natuurwaarden die het kerkhof ons biedt. Nader onderzoek is nodig, zeker voor insecten, vlinders, bijen en bodemdiertjes, waarvoor in deze korte studie geen gelegenheid was. Sommige soorten zijn al gedetermineerd, andere nog niet, dan staat er een (?). Vaak kan alleen onder de microscoop een juiste determinatie plaatsvinden.

12.1 Flora: bomen en groen

Hierna volgen de foto's van de gevonden soorten bomen, planten, struiken, mossen, korstmossen en paddenstoelen, voor zover dit te fotograferen was. Er is van bomen, struiken en planten apart vermeld wat op het Voorhof en op wat op het kerkhof is gevonden. Er groeien wel diverse bolbloemen op het hof, maar dat kan pas in het voorjaar van 2021 worden herkend. Voor mossen, korstmossen en paddenstoelen is per onderwerp een gezamenlijk overzicht opgenomen, waarbij is aangegeven waar iets is gevonden. Details zijn in bezit van Hans Toetenel en Natuurlijk Delfland.

12.2 Bomen en struiken op het kerkhof 24 soorten

Het kerkhof is minder rijk aan soorten dan het Voorhof. Maar dat is gezien wat er de afgelopen decennia is gebeurd met het kerkhof niet verwonderlijk. Na een renovatie zal de soortenrijkdom beslist toenemen en daarmee de biodiversiteit.



Opgang naar het kerkhof.



Verdilaanzijde, hier ligt een grondwal tegen de kerkhofmuur.



Hoek Verdilaan, onduidelijk is tot hoever het grondgebied van het kerkhof reikt.

-



Acer platanoides, zaailing.



Agapanthus



Buxus sempervirens



Camellia japonica



Campanula



Chamaecyparis, zaailing.



Chamaecyparis lawsoniana, grijsgroen.



Chamaecyparis lawsoniana, blauwgroen.



Chamaecyparis en Thuja



Cupressocyparis leilandii en Platanus



Cupressus macrocarpa, geelgroen.



Erica



Euonymus japonicus



Euonymus japonicus



Hedera, kleinbladig, groen.



Hedera helix, bont.



Helleborus niger



Ilex, (of Camellia) zaailing.



Juniperus communis



Lavandula angustifolia



Muscari armeniacum



Rosa



Skimmia japonica



Taxus, zaailing.



Heester aan Verdilaanzijde?



Boom langs de Dijkwegzijde van het kerkhof?



12.3 Bomen en struiken op het Voorhof 27 soorten



Voorhof, hek naar het kerkhof.



gazon met mossoorten en zwammen; een uniek stukje.



Acer pseudoplatanus (of platanoides) ?



Bellis perennis



Elaeagnus ebbingei



Euonymus fortunei



Forsythia intermedia



Hedera struikvorm.



Hydrangea macrophylla



Ilex

Bomen en struiken op het Voorhof, vervolg


Ligustrum aquifolium


Magnolia soulangeana ?


Mahonia aquifolium


Mahonia x media


Malus


Malus


Malus


Onbekende boom, links ?


Pinus sp.


Pinus nigra


5 Populus italica


Prunus cerasifera ‘Nigra’



Prunus laurocerasus



Salix



Salix



Sambucus nigra



Symphoricarpos albus



Vinca minor

-



Heesters en bomen zoals Malus, Junipereus, Prunus, Taxus.

12.4 Bladmossen 7 soorten



Het is voor mossen en korstmossen vrij donker op het kerkhof, maar toch groeien er verschillende interessante soorten.

Ook op het voorhof zijn er verschillende soorten gevonden, zelfs zeldzame.

Bryum radiculosum,
Muurknikmos



Fissidens adianthoides
Groot vedermos



Hypnum cupressiforme
Klauwtjesmos, graf Veenman.

Orthotrichum spec.
Haarmuts



Rhynchostegium confertum
Boomsnavelmos



Rhytidiadelphus squarrosus
Gewoon haakmos



Tortula muralis
Gewoon muursterretje
Foto Geert van Poelgeest.



?



?



?



?



?

12.5 Levermossen 3 soorten



Lunaria cruciata
Halve maantjesmos



Marchantia polymorph
Parapluutjesmos



Bij graf Veenman ?

12.6 Mossen: korstmossen 50 soorten

Determinatie en foto's zijn niet compleet of mogelijk deels onjuist, soms is het fotonummer vermeld. Hier is nog nadere inventarisatie nodig met betrekking tot de foto's.



Cladonia humilis
Frietzak-bekermos
DSC09847



Calogaya pusilla
Sinaasappelkorst
GrafLvdZijde_CvdZijde
DSC09862



Flavoplaca citrina
Citroen korstmos, variëeteit
?



Flavoplaca citrina
(gewone) Citroen korstmos ?



Lecanaora dispersa
Verborgen schotelkorst
Graf1955_DSC09872



Lecanaora dispersa
Verborgen schotelkorst
Entreehek_DSC09805



Lecania cyrtella
Boomglimschoteltje
op Populier DSC09821



Lecidella scabra (Grijsgroene steenkorst) en Calogaya pusilla (Sinaasappelkorst)
Graf_WMVollering_DSC09937



Lecidella scabra (Grijsgroene steenkorst) en Calogaya pusilla (Sinaasappelkorst)
Graf_WMVollebregt_DSC09926



Lecidella scabra
Grijsgroene steenkorst
Entreehek_DSC09802



Lepraria incana
Gewone poederkorst
Populier_DSC09818



Parmelia sulcata
Schildmos ?



Phaeophyscia orbicularis
Rond schaduwmos ?



Peltigera hymenina
Kaal Leermos, zeldzaam
Bij graf Veenman
DSC09843 Bij graf Veenman



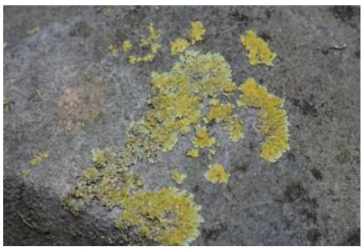
Peltigera hymenina
Kaal Leermos
DSC09809
Zeldzaam, Voorhof



Problastenia rupestris
Priestergraf_DSC09910 ?



Vernearia_nigresseus
Graf
WvMeel_Avontuur_DSC09854



Xantoria parietina
Groot dooiermos
Zustergraf_DSC09870



Priestergraf_DSC09905



?



?

Korstmossen vervolg



Lecidella elaeochroma
Gewoon purperschaaltje ?
Op Malus, Voorhof



Parmelia sulcata
Gewoon schildmos ?
Op Prunus, Voorhof



Aardtong of korstmos ?
Voorhof



?
Op Malus, Voorhof



Physcia tenella
Heksenvingermos ?
Op Malus, Voorhof



?
Op Prunus, Voorhof



?
Op Malus, Voorhof



?
Op Malus, voorhof



Lecanora chlarotera
Witte schotelkorst ?
Op Prunus, Voorhof

12.7 Zwammen 9 soorten

Het onderzoek naar zwammen is niet volledig, want daar is een langere periode voor nodig, naast microscopisch onderzoek. Wat gevonden is, staat hier afgebeeld; niet alles is al correct naamgegeven.



Aardtong Zeldzaam
Voorhof



Mogelijk een Aardtong?
Voorhof



Links Ruige aardtong Zeldzaam



Blauwe kaaszwam
Graf W.O. Veldhoven op stronk



Oranje druppelzwam
Op houtstronk



Roetkluifzwam, Voorhof
Foto, Geert van Poelgeest
Zeer zeldzaam (Rode Lijst)



Wijdporiekurkzwam ?
Op Populier Voorhof



Wijdporiekurkzwam ?
Op Populier Voorhof



Wijdporiekurkzwam ?
Op Populier Voorhof



Wollige bundelzwam of een champignonsoort?
Graf Cornelia KrijgerVeldhoven



Zwartsneesatijnzwam
Voorhof


Zwam op graf Cornelis Ruigrok ?


Zwam op graf Cornelis Ruigrok ?


Zwam ?
Voorhof


Zwam ?


Onderkant van de zwam links?

13 Fauna

Het historische kerkhof is, zoals eerder gezegd, een plek met natuurwaarden. Er leven een aantal interessante vogels en insecten, we noemen dat de fauna. De kracht van het groen van het kerkhof ligt in het samenspel met omliggend groen van de Verdilaan en het boezemwater even verderop. Maar vooral de rust en aanwezigheid van groene bomen en struiken trekken vogels aan. Kleine vogels worden hier soms verschalkt door een kat of een roofvogel, maar ook de kraai kan een predator zijn; hij wordt hier soms gezien. Vogels eten vaak insecten en die zijn er nu te weinig aanwezig. Via het herstelplan kan dit worden verbeterd, waardoor ook de vogelstand zal toenemen.

13.1 Vogels en dieren

Gezien zijn: ekster, gaai, goudhaantje, groenling, halsbandparkiet (incidenteel) heggenmus, houtduif, huismus, kauw, koolmees, kraai, merel, pimpelmees, putter, roodborst, slechtvalk, staartmees, Turkse tortel, vink, zanglijster en de winterkoning.
De slechtvalk is dezelfde als het exemplaar dat regelmatig op de kerktoren van de Adrianuskerk is waar te nemen. Een of meer huiskatten en ook de egel zijn vaste bezoekers van het kerkhof.
Nog niet onderzocht is of er ook vleermuizen leven of foerageren; vleermuizen zijn nu in winterslaap.

13.2 Trekvogels en wintergasten

Het kerkhof is ook een verpoosplaats voor diverse wintergasten en passanten, waaronder het goudhaantje, de houtsnip, de koperwiek, de kramsvogel, de sperwer, de sijs en de tjiftjaf.
In oktober en november 2020 is ook het goudhaantje weer gespot, een heel klein en bijzonder fraai vogeltje. Ransuilen worden soms waargenomen, maar meestal in strenge winters.|

13.3 Insecten 3 soorten

Nog niet is onderzocht welke insecten, vlinders, spinnen en bijen er leven. Er leven in ieder geval bijzondere grondbijtjes, bodemdiertjes, spinnen etc.



Holletjes van grondbijtjes.



Rode hooiwagen



Pissebed fourageert op een paddenstoel.

13.4 Vogels/dieren 29 soorten



Ekster



Gaai



Goudhaantje
foto, Annemiek Koopmans



Groenling



Halsbandparkiet



Heggenmus



Houtduif



Huismus



Kauw



Koolmees



Roofvogels gebruiken het kerkhof vaak als lunchplek!



Kraai in de boomtoppen op het kerkhof.

Vogels/dieren vervolg



Merel



Pimpelmees
Foto, Jacco Duindam



Putter



Roodborst



Slechtvalk
Foto, Frans van Antwerpen



Staartmees
Foto, Frans van Antwerpen



Turkse tortel



Vink



Winterkoning



Zanglijster



Een van de kerkhofkatten.



Egel

13.5 Vogels/dieren; wintergasten 8 soorten



Goudhaantje
Foto, Jacco Duindam



Houtsnip
Foto, Martijn Bot,
www.BirdingHolland.nl



Koperwiek
Foto, Frans van Antwerpen



Kramsvogel
Foto, Jacco Duindam



Sperwer
Foto, Frans van Antwerpen



Sijs
Foto, Martijn Bot,
www.BirdingHolland.nl



Tjiftjaf



Ransuil



Eksternest of bosuil- toren-buizerd- of boomvalknest

14 Verbindingsroutes naar de omgeving

Het ecologische rapport heeft, zoals eerder gezegd, niet gekeken naar de natuurwaarden in de omgeving en welk belang het kerkhof daarin speelt. Dat is jammer want dat is beslist van belang. Juist in samenspel met omliggend groen en water stijgt de natuurwaarde van het kerkhof. Alle aanpalende gebieden, maar ook particuliere tuinen en de pastorietuin van de Adrianuskerk, hebben baat bij een omgeving waarbij zoveel mogelijk verbinding is tussen groen en water. Alleen via groenblauwe verbindingen kunnen insecten, vlinders, bijen en zelfs sommige vogelsoorten zich verspreiden en een leefgebied vinden.

Het is goed te bedenken dat het kerkbestuur ook een verantwoording heeft naar de schepping toe en het heeft zorgplicht voor de natuur, dus ook voor de vogels en andere dieren die op en rond het kerkhof leven of er van afhankelijk zijn.

Een paar verbindingsroutes voor vogels, vlinders, bijen e.d. staan op de kaart hieronder. Daarmee wordt het belang van het kerkhof, als groene plek in het centrum van Naaldwijk, extra ondersteund en verduidelijkt.



Via de rode lijnen wordt heel Westland, dus ook de Natura2000 en NNN-gebieden bereikt.
Het is belangrijk dat er geen groen meer verdwijnt, wat helaas wel staat te gebeuren langs de Verdilaan.
En belangrijk is dat de gemeente zorgt voor een betere aansluiting van groen en blauw.
Juist oud groen, oude bomen en (wilde) hagen zijn essentieel voor de natuurwaarden. Vervangingsgroen heeft vaak 25 jaar nodig om waardevol te worden. Helaas is de gemiddelde levensduur van gemeentelijk groen in Westland op 30 jaar gesteld! Grote bomen en wilde hagen zijn al vrijwel uit Westland verdwenen.

Ook moeten burgers en bedrijven hun verantwoording nemen, stoppen met de verstening en hun tuinen gaan vergroenen. Alleen samen kunnen we de natuurwaarden versterken en de biodiversiteit redden.

Het kerkhof is het startpunt

A: Via de Verdilaan, langs het gemeentehuis richting Naaldwijkse Vaart, voor het gemeentehuis over het miniparkje naar het groen achter de Grote Kerk, langs de Verdilaan. Op de plek van het voormalige verzorgingshuis Pijletuinenhof is rondom groen en zijn (nu nog) mooie en forse bomen aanwezig (worden door de komst van een torenflat mogelijk gekapt). Daarna gaat deze route door naar de Naaldwijkse Vaart, het Dreespark en heel Westland.
Opm. Op het gemeentehuis aan de Verdilaan zijn nestkasten aangebracht voor gierzwaluwen; voor hen is het ook van belang dat er een insectenrijke omgeving is.

B: Via de Verdilaan en het Johanneshof, via een stukje van de Verdilaan, de Stokdijkkade, dan oversteken naar het water en het groen tussen de Gerbrandystraat en de Oudlaan; (hier ligt nog een stuk van de oude Naaldwijkse Vaart) en verder naar de verlegde Naaldwijkse Vaart, het Dreespark en heel Westland.

C: Via de Verdilaan en de Kleine Woerdlaan (en de tuin van huize Bijdorp) naar de Verspeycklaan. Van de

Kleine Woerdlaan kunnen vogels ook een korte zijvlucht maken naar de tuin van de Adrianuskerk. Daar ligt namelijk ook een forse tuin met enkele grote bomen en het is een rustige plek.
Ook via deze route langs de Kleine Woerdlaan en de Verspeycklaan kan de Naaldwijkse Vaart langs de Dijkweg worden bereikt, met aansluiting op de oude Bossloot (een overblijfsel van kasteel Honselersdijk).
Ook kan er via de Verburghlaan nog naar voedsel worden gezocht en in bomen en struiken genesteld.
Het kerkhof is van dit alles een belangrijk centraal rustpunt, omdat vogels daar minder verstoring hebben en er is donkerte, wat op zich al uniek is in Westland.
Voor goudhaantjes is het er gunstig, omdat daar en in de omgeving naaldbomen/coniferen staan.
Hierna volgt een aantal foto's die de verbindingen naar ander groen en water verduidelijken.

Foto's van het verbindend groen en water



Verdilaan-Johanneshof



Verdilaan



Verdilaan, via het gemeentehuis naar de Naaldwijkse Vaart.



Verdilaan-Pijletuinenhof
Opm. De Pijletuinenhof wordt gesloopt, er komt een hoge torenflat. Wat er met de vele fraaie bomen daar gebeurt is nog onduidelijk.



Naaldwijkse Vaart



Naaldwijkse Vaart



Dreespark



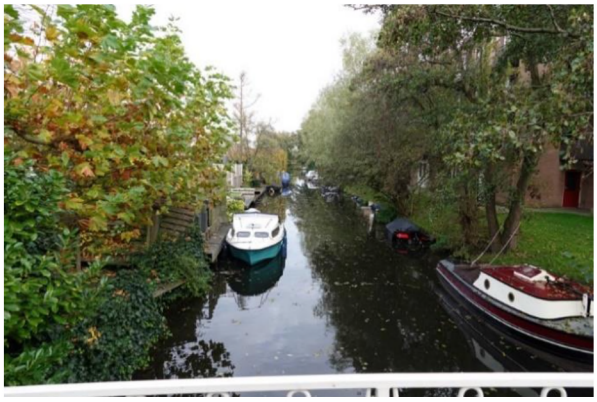
Dreespark-Dreeslaan



Naaldwijkse Vaart-Dreespark



Stokdijkkade; hier zijn de iepen in gevaar!



Achter de Oudlaan (oude Naaldwijkse Vaart)



Verdilaan-Kleine Woerdlaan



Verspycklaan/Verburghlaan (hier is helaas in 2020 veel groen gekapt).

15 Gemeentelijk monument of niet?

Reeds in 2007 kreeg de begraafplaats voldoende punten, bij de beoordeling door de stichting Dorp, Stad en Land, voor de status van gemeentelijk monument. Daaruit bleek toen al hoe waardevol het oude kerkhof is voor de gemeenschap.
Voor ons natuurwaardenonderzoek is met name van belang wat in dit rapport is vermeld over groenaanleg. De beoordelaars hadden daar echter in deze context weinig oog voor; zij beschreven vooral de cultuurhistorische en funeraire waarden.
De kerk vond een erkenning als gemeentelijk monument geen goed idee en daarom is het kerkhof geen gemeentelijk monument geworden, ook als is het op Open Monumentendag vaak opengesteld!

De nieuwe aanvraag, in september 2020 gedaan, moet duidelijk maken of het kerkhof nu wel de status krijgt die het verdient.

Hierna leest u de beoordeling; het verslag uit 2007.

Dijkweg naast 8

Oorspr. functie	:	Bijzondere begraafplaats (RK)
Huidige functie	:	Bijzondere begraafplaats (RK)
Omschrijving	:	Begraafplaats op een kunstmatig verhoogd perceel op een rechthoekige grondslag. Vanaf de Dijkweg eerst een voorterrein met breed pad dat zich opsplitst en verder in een lus rond een veld met gazon en enkele bomen loopt. De bomen vormen de coulisse voor een centraal geplaatst beeld met piëta (Maria met gestorven Christus op schoot) op brede sokkel. Vanaf de lus loopt een smaller, bestraat pad naar de hoger gelegen begraafplaats. In het verlengde van de ingang liggen enkele grote kelderzerken, verder veel staande grafmonumenten uit de 20ste eeuw. Begraafplaats bevat tevens een Nederlands oorlogsgraf.
Bijz. bijgeb./hek	:	*Recent toegangshek tussen bakstenen hekpijlers met gegoten dekplaten geeft toegang tot het voorterrein.*
Groenaanleg	:	Voorterrein met variatie aan solitaire bomen en struiken. Op de begraafplaats een dichte omranding van coniferen, dennen en loofbomen. Op de grafvelden zelf diverse soorten coniferen.
Bijzonderheden	:	Waarschijnlijk oudste rooms-katholieke begraafplaats in Naaldwijk (19de eeuw) in samenhang met nabijgelegen complex van pastorie en schuilkerk (Dijkweg 8).
Motivatie	:	Rooms-katholieke begraafplaats van grote sociaal- en funerair historische waarde voor Naaldwijk.
Bouwjaar	:	19e eeuw
Score	:	**15**

D

16 Beheer in de toekomst: kansen creëren

Alleen het Voorhof is de afgelopen jaren goed onderhouden. Het kerkhof lijkt toch wel flink verwaarloosd en vooral vergroeid, al is er een beheerder die het kerkhof en het Voorhof al jaren netjes schoon houdt en gevallen takken en blad verwijdert. Deze beheerder is een man met liefde voor natuur.
Veel graven lijken al jaren geen onderhoud te hebben gehad; dat is normaliter een zaak van familie of vrijwilligers. Dankzij het tekort aan onderhoud zijn er wel diverse fraaie mossen en korstmossen ontdekt. Sommige bomen op het kerkhof zijn te groot voor de standplaats en er zit veel dood hout in. Het gras op het Voorhof lijkt 2 x per jaar te worden gemaaid.
Van belang is dat er een goed herstelplan komt met een adequaat beheerplan. Vervolgonderzoek is hiervoor een vereiste.
Belangrijk is dat de huidige mystieke sfeer van het kerkhof niet mag verdwijnen. Door vrij eenvoudige maatregelen kan al een veel rijkere natuur worden gerealiseerd. Voor bijen, vlinders en vogels moeten meer aantrekkelijke planten komen, met name inheemse soorten. Nestkastjes, vleermuiskasten en een voederpaal dragen ook bij aan een gezonde ecologische situatie. In het ondergroen en op het kerkhof kunnen stinsenplanten een enorme impuls geven aan de aantrekkelijkheid en biodiversiteit van het kerkhof. Enkele paden kunnen weer duidelijker worden bepaald door nieuw schelpenzand, waardoor de overige ruimte voor de natuur kan worden ingezet. Vergroenen met gras en wilde flora is een goede keuze. Het kerkhof zal daardoor ineens een veel natuurlijker aanzien krijgen en een enorme boost in biodiversiteit krijgen.

17 Mijmeren over verlies, rouw en landschapspijn

"Sloop of Sloop"! Aan het einde van dit document over de natuurwaarden van het oude kerkhof, is er ruimte voor een persoonlijke filosofische mijmering over verlies, rouw en landschapspijn. Dat heeft minder met het natuuronderzoek op het kerkhof te maken, lijkt het, maar toch ook weer wel! Al vele jaren probeer ik in Westland, samen met andere natuurbeschermers, meer begrip voor moeder natuur te krijgen. Het gaat in hoog tempo steeds slechter met haar, in feite is ze al bijna terminaal. Dat komt door onze overconsumerende en verspillende leefwijze en de overbevolking. Daar komt bij dat de mens van de natuur is vervreemd.
Wij vinden dat we de natuur in ere moeten herstellen en goed voor haar moeten zijn, haar moeten beschermen, niet betuttelen, maar ruimte moeten geven voor natuurlijke ontwikkeling. Veel mocht het niet baten. In de gemeente, bij het college, de raad, bij veel inwoners en helaas ook bij de kerk, staat natuur(bescherming) op een laag pitje. In Westland hebben wij tegenwoordig niet veel oog voor een gezonde mooie, natuurlijke en groene, leefomgeving. Helaas maakt het kerkbestuur zich daar ook schuldig aan, in ieder geval doet zij geen moeite om het tij te keren. Mijn kerk, St. Adrianus is nog geen "groene kerk"!

De desinteresse voor natuurwaarden zie je aan de manier waarop mensen hun eigen tuin ombouwen tot een steenwoestijn. Veel tegels, soms nog wat grint of steentjes, tuinhokken, schuttingen en met geluk nog een paar planten. Men gebruikt soorten die geen natuurwaarde hebben, vaak in een pot of een verhoogd metselwerk, liefst palmen en olijfbomen, gesnoeide struiken, exotische grassen en soms hortensia. Deze soorten horen hier niet thuis en zijn ecologisch rampzalig voor insecten en vogels. En uiteindelijk voor de mens.

Gras is steeds vaker kunstgras. En als het herfstblad valt komt de bladblazer die alle leven wegblaast. Dan pas is het paradijs bereikt, denkt men blijkbaar; schoon, aangeharkt en opgeruimd. Hier is nog veel missiewerk te doen!

Het gemeentelijk beleid is al niet anders: bouwen, groeien en geld verdienen is waar het om draait. De balans tussen de natuur (ecologie) en economie is al lang verdwenen. Dat leidt tot een ecologische catastrofe en dus ook tot een lelijk, leeg, harteloos en onvriendelijk landschap. Het gaat helaas al honderden jaren zo! Dit alles leidt er ook toe dat in Westland de politiek, burgers en bedrijven, en ook het kerkbestuur, weinig lijken te geven om de schepping en niet in de gaten hebben dat een natuurlijke balans essentieel is voor de gezondheid van lichaam en geest en dus voor het geluk van mensen. Nu er inmiddels al zoveel duidelijk is over het belang en de waarde van natuur en groen, mogen we hun dit wel kwalijk nemen!

Deze mijmering heeft alles te maken met het verlangen van het bestuur van de Adrianuskerk om het oude kerkhof met al zijn groen te slopen en het te verkopen voor de bouw van een torenflat. Dit betekent een onherstelbaar verlies en leidt tot nog meer landschapspijn.
De Kerk moet zorgen voor "Hoop en niet voor Sloop''! Bomen, ook die op het oude kerkhof, zijn een ernstig bedreigde soort; ze verdwijnen waar je bij staat. Door onze leefwijze, waarbij de natuur het onderspit delft, hebben wij de "Circle of Life'' doorbroken. Zie het nu eens zo: elke boom is mooi en belangrijk en zonder de bomen, de mossen, de planten, de vogels, dus de natuur, zullen wij mensen het niet overleven. Het is niet 5 vóór 12, maar al 5 over 12...

Daarom deel ik met u een paar aansprekende, maar treurige, alinea's uit het bekende boek "Hollands Tuin'', in 1951 geschreven door Westlander Jan Barendse. "Een blik op meer dan 100 jaar tuinbouwontwikkeling en verandering in het Westland''. Dit schreef hij ooit over het Westland.

"Het centrum van de dorpen, rond het marktplein, was met hoogopgaande hout beplant en de wegen, die zich door het Westland kronkelden, had men eveneens van twee rijen statige bomen voorzien''...

"Het hele kust- en duingebied was eertijds met dicht hout bezet. Aan de landzijde kwamen bomen van grote hoogte voor, die dus een natuurlijke bescherming boden tegen gure zeewinden, doodsvijanden voor elke houtgroei. Men heeft het aan het weghakken van dit hout geweten, dat later de groei van de bomen in onze streek minder voorspoedig was''...

"De hoge geestgronden in de onmiddellijke omgeving van het dorp, met het Prinsenbos en het woeste duingebied, vormden een stuk ongerepte natuur, dat als het ware tot een wandeling noodde. Voor de voeten van de wandelaar stoof de verschrikte haas weg en 's-avonds kon men er de nachtegaal horen''...

"De dorpen groeiden, waardoor schoonheid verloren ging, het verkeer eiste rechte, brede wegen en fietspaden, de gemoderniseerde W.S.M. moest bochten vermijden en schond vele mooie dorpen en plekjes, de tuinbouw met zijn zich steeds meer uitbreidende glascultuur ontsierde polders en wegen en het kon wel niet anders of het Westland moest zwaar geschonden uit deze veranderingen te voorschijn treden. Tot welk 'vandalisme' dit alles heeft geleid is dan ook voor ieder waarneembaar''...

"Eens een schoon, idyllisch oord, heeft het Westland zo echter veel van zijn natuurschoon moeten offeren aan zijn cultures''...

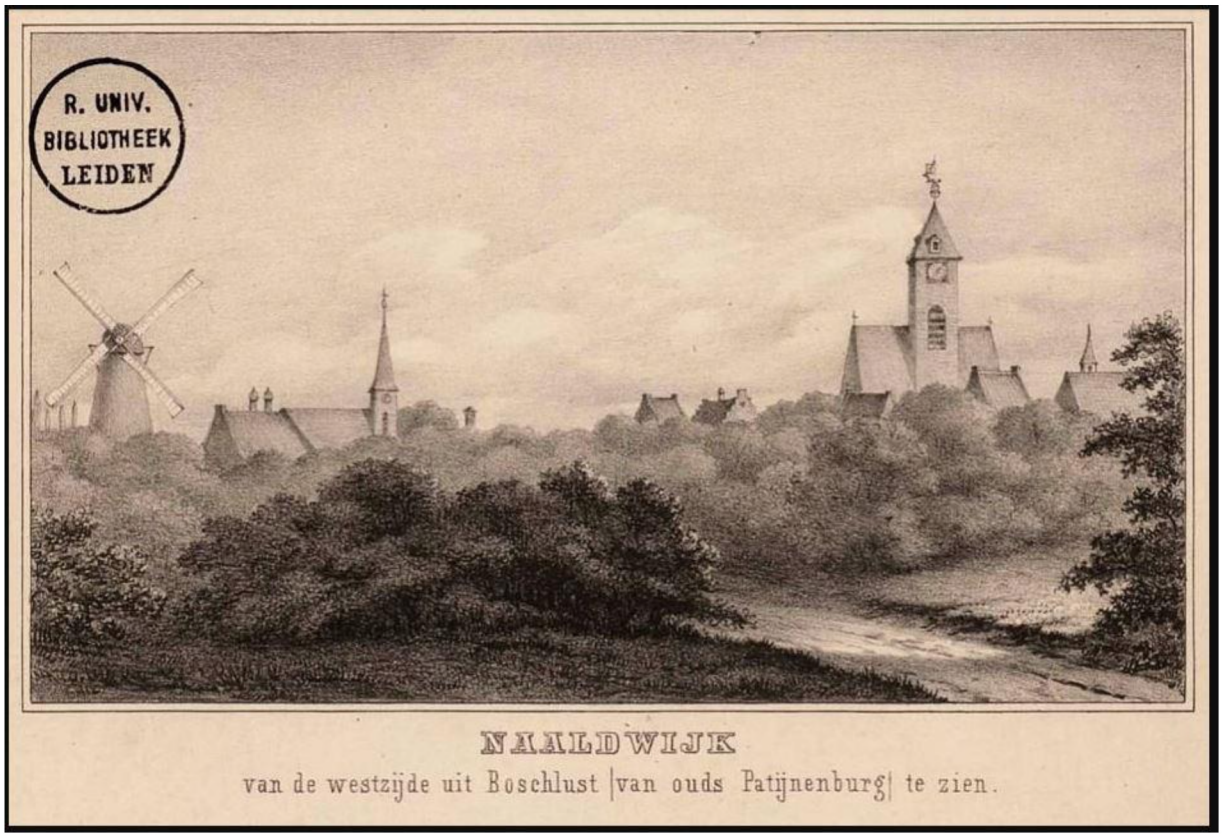
En in het boek van de Westlandse historicus Aad van Holsteijn. "Het Westland - hoe ouder hoe mooier'',... lezen wij:

“Oprukkend glas heeft er voor gezorgd dat het natuurschoon van het Westland tot ver in de vorige eeuw tot een minimum werd teruggebracht''... (dat was dus in de 19e eeuw)
“Ons veelgeprezen Westland is arm aan natuurschoon en het wordt elk jaar armer'' “Wat is er gebleven van die heerlijkheid van voorheen? Niets''!

“Aan den Moloch eener geforceerde cultuur werd alles opgeofferd” lezen wij in een oude krant van 1922 (Dixi) ''De oude heerlijke bomen zijn te gewelddadig voor ons geslacht'' ...
''Al te hoog rijzen hun kruinen naar der hemelen ruimte’’.

“Maar moeizaam kunnen lijf en ziel zich meer verheffen naar de hemelsche hoogten waar rust en ruimte en vrijheid wonen''...

Het raakt je, pijnigt je ziel, martelt je gevoel en de geest. Het stemt droevig. Maar wat een emotie, hoe poëtisch, dramatisch en waar, zijn deze woorden. En dan te weten dat het nu nog veel erger is en Westland *kampioen kaalste gemeente van Nederland* is. Hoe blind waren wij toen en zijn wij nog steeds! Ook de door het kerkbestuur gewenste sloop van ons oude kerkhof draagt bij aan deze vernietiging. Och... wat hebben wij ervan geleerd? Landschapspijn overheerst het gevoel.



Naaldwijk rond 1800, links de molen, dan de eerste katholieke kerk en rechts de oude Adrianuskerk op het Wilhelminaplein. Wat een groene weelde... (kijkrichting vanuit het vroegere buiten Patijnenburg, ongeveer op de Secr. Verhoeffweg tegenover de ingang van de tuinen). Prent uit het boekje van Meester van den Berg. (Bron. Gerard Beijer)

18 Herwaardering van de natuur

Stil zijn in een oase van rust en mystiek, het oude kerkhof als een bijzondere en waardige groene long, tussen de toenemende verstening en de overdaad aan licht en geluid… als een meditatief reflectiepunt: zou dat nog kunnen?

Er liggen aanknopingspunten als belangrijk historisch funerair monument, geschiedenis van Naaldwijk, rooms-katholieke geschiedenis. Veel Westlanders, vooral Naaldwijkers, hebben er familie liggen. Ikzelf als auteur van dit document ook. Er zijn meer belangrijke argumenten. Wil de gemeente de grond kopen? Een projectontwikkelaar wil zeker wel. En dan komt er zonder meer een hemelbestormende torenflat. De werkgroep die het kerkhof wil behouden heeft met het kerkbestuur afgesproken met een redding- en beheerplan te komen. Ook de politiek is benaderd voor behoud van het kerkhof. Velen zetten zich in. Dit document draagt bij aan de noodzakelijke bewustwording en de erkenning dat het kerkhof juist ook ecologisch van waarde is. Alle puzzelstukjes samen maken de puzzel compleet!

Mocht het zover komen dat het kerkhof (ca. 2.900 vierkante meter groot) toch wordt gesloopt, dan resteert het toekomstbeeld dat over een paar jaar het Voorhof is ingesloten door een hoge woontoren op de hoek van de Dijkweg en een hemelbestormende woontoren op de plek van het kerkhof. Aan de westzijde staat al een gebouw van enkele etages hoog. Daarmee wordt het slechts ca. 1.000 m grote Voorhof aan drie zijden ingesloten en valt het groen bijna permanent in de schaduw. Dan groeit ook daar weinig meer, nou ja, mossen zullen het er altijd wel doen. De kerk noemt dat kleine stukje Voorhof steevast een park, wat wel erg opportunistisch is. Ik opteer liever voor het woord “binnentuin’’.

De gemeente zegt zelf in antwoord op een bezwaarschrift van de kerk tegen de komst van het flatgebouw de Harmonie:
“De begraafplaats is een beeldbepalende groenvoorziening in de directe omgeving’’…!
Dan hoop je dat die woorden ook iets betekenen.

Bemoedigend is ook dat wethouder Vreugdenhil op twee november 2020 bij het in ontvangst nemen van de ondertekende petities zei: “Er is méér in het leven dan alleen maar geld verdienen, dat betekent dus ook dat je met respect moet omgaan met onze voorouders, onder anderen die hier begraven liggen’’!
-

Graag wil ik nogmaals wijzen op de encycliek van Paus Franciscus; Laudato si (Geprezen zijt Gij), de milieuencycliek van de Paus. Dat is toch wel een belangrijke reden voor het kerkbestuur om nu eindelijk weer eens aandacht aan de schepping te geven, niet om haar uit te buiten, maar om haar te redden.

De centrale boodschap in de encycliek is: het opwarmen van de aarde en de gewetenloze uitbuiting van de natuurlijke reserves bedreigen de toekomst van onze planeet.

In de encycliek “Laudato si” spoort de Paus “iedereen die verantwoordelijk is voor economische, politieke en sociale kwesties” en “alle mensen van goede wil”, aan, om “beschermers van de schepping” te zijn. De Paus benadrukt dat zorg voor de schepping niet alleen een politieke kwestie is, maar vooral een morele kwestie. De aarde is een gave van God, een gave die gekoesterd en beschermd moet worden.

Paus Franciscus refereert zelf aan zijn beroemde naamgenoot, de Heilige Franciscus. Hij koos voor die naam, omdat hij wilde zijn als Franciscus van Assisi. Daarmee geeft de Paus extra aandacht aan de natuur, dieren en planten. Het zijn bewuste natuurbeschermers.

Het Zonnelied dat Franciscus rond 1225 schreef, is ook nu nog een inspirerend lied. Het is een lof- en danklied voor alle schepselen:

Het ZONNELIED

Allerhoogste, almachtige, goede Heer, van U zijn de lof, de roem, de eer en alle zegen.
U alleen, Allerhoogste, komen zij toe en geen mens is waardig U aan te spreken.
Wees geprezen, mijn Heer, door al Uw schepselen vooral door mijnheer broeder zon, die de dag is en door wie Gij ons verlicht.
En hij is mooi en straalt met grote pracht; van U, Allerhoogste, draagt hij het teken.
Wees geprezen, mijn Heer, door zuster maan en de sterren. Aan de hemel hebt Gij ze gevormd, helder en kostbaar en mooi.
Wees geprezen, mijn Heer, door broeder wind en door de lucht, bewolkt of helder, en ieder jaargetijde, door wie Gij uw schepselen leven geeft.
Wees geprezen, mijn Heer, door zuster water, die heel nuttig is en nederig, kostbaar en kuis.
Wees geprezen, mijn Heer, door broeder vuur, door wie Gij voor ons de nacht verlicht; en hij is mooi en vrolijk, stoer en sterk.
Wees geprezen, mijn Heer, door onze zuster moeder aarde die ons voedt en leidt,
en allerlei vruchten voortbrengt, bonte bloemen en planten.
Wees geprezen, mijn Heer, door wie omwille van Uw liefde vergiffenis schenken en ziekte en verdrukking dragen.
Gelukkig wie dat dragen in vrede, want door U, Allerhoogste, worden zij gekroond.
Wees geprezen, mijn Heer, door onze zuster de lichamelijke dood, die geen levend mens kan ontvluchten.
Wee hen die in doodzonde sterven; gelukkig wie zij in uw allerheiligste wil vindt,
want de tweede dood zal hun geen kwaad doen.
Prijs en zegen mijn Heer, en dank en dien Hem in grote nederigheid!

18.1 Natuurfilosofie, ecologie en toekomst

Wie nu nog niet ziet wat de mensheid de aarde, de natuur en daarmee zichzelf aandoet, leeft mogelijk onder een steen! Elk vermeend probleem lossen we op door ‘het’ te vernietigen, want de economische groei is oneindig heilig. Zo worden oerwouden gekapt voor houtproductie, om veevoer te telen, koeien te houden en palmolie te telen. De aarde en de oceanen worden geplunderd, vergiftigd en vervuild. Dichterbij doden we zwanen, ganzen, kauwtjes, kraaien en vossen. Wilde bloemen maaien we tot de bodem af; ja alles wat ons in de weg staat gaat er aan.
Weinigen worden er beter van, bijna alles en iedereen slechter. En het brengt gevaren met zich mee zoals: pandemieën, de biodiversiteitscrisis, vernieling van ecosystemen, klimaatverandering en zelfs economische recessie. Enkelen bezitten bijna alles, ongelijkheid is de norm! De mens pleegt al eeuwen ecocide onder het mom van vooruitgang, nog steeds, ook in Westland. De kerk houdt het niet tegen, maar profiteert al eeuwen. Wij piekeren er nog niet over onze verspillende leefstijl en consumptieobsessie aan te passen. Ik geloof erin dat we in harmonie met de aarde moeten leven, een harmonie tussen economie en ecologie, een samenleven van mensen en alle niet-menselijke wezens. Dat moet mogelijk zijn. Het is de enige juiste weg. Ook uit lijfsbehoud.

Politieke, zakelijke en kerkelijke leiders houden zich onvoldoende bezig met de noodzaak tot verandering, met filosofische, biologische, sociologische en educatieve denkwijzen, die erop gericht zijn om te komen tot het in harmonie met alle levende wezens kunnen leven.

18.2 Natuurfilosofie; Matthijs Schouten

Er komen steeds meer natuurfilosofen zoals Martin Drenthen en Matthijs Schouten. Zij kunnen ons leiden en leren hoe om te gaan met de natuur, hoe haar de plek te geven die haar toekomt. De natuur, het landschap, het is ons belangrijkste kapitaal. Het zal ons zaken leveren als: frisse lucht, schoon water, herwinbare energie, voedsel, grondstoffen en klimaatregulering. Maar ook voor een hoogwaardige aantrekkelijke leefomgeving en de economie is het landschap cruciaal. Zonder dit bestaat er geen economie en wordt leven erg moeilijk. En vergeet niet: mensen zijn in een groene, natuurlijke omgeving gezonder en gelukkiger... er is minder criminaliteit en de samenleving wordt er beter van. Daarom ook moeten we hoog inzetten op behoud en versterking van groen en natuur binnen en buiten de bebouwde kom.

In de westerse (christelijke) wereld zag de mens zichzelf eeuwenlang als heerser over de natuur. In de christelijke traditie is: "Rentmeesterschap'' vooral een manier om de aarde te onderwerpen aan de mens. De mens zou volgens die christelijke filosofie eigenaar zijn van die natuur en er mee kunnen doen wat hij wilde... Dit is echter een foute uitleg van Bijbelse teksten en heeft in de natuur onnoemelijk veel schade aangericht. Boeddhisten en natuurvolken hebben dit beter begrepen!
De tijd is voorbij dat wij denken dat alleen de mens een geest heeft en communiceert. De natuur is niet geestloos.

Zelfs de bomen hebben een onderaards netwerk van communicatie en een hulpdienst voor voeding via "het Wood Wide Web'', waarin schimmels een essentiële rol vervullen voor het leven op aarde. De kern wordt gevormd door de mycorrhiza schimmels. Deze zijn meesters in het samenwerken met allerlei boomsoorten op aarde. Door hun symbiotische werking, want de schimmel groeit in de wortel en voorziet die van nutriënten/voedingsstoffen en haalt water uit de bodem. De tegenprestatie van de bomen aan de schimmels is simpelweg wat suikers en een bijdrage van fotosynthese. Wat kunnen wij mensen hiervan leren: *hoe kunnen wij goed samenwerken met elkaar en alle levende wezens op aarde*?

Het ontginnen van het land heeft dus niet geleid tot het vermeende paradijs, maar tot een pijnlijk drama van vernieling en het ontstaan van crises. Ook van de crisis van de geest en de ziel van de mens, want er zijn niet voor niets zoveel ontspoorden. Is de natuur ons mensen door God gegeven of hebben wij dat hebben wij zelf bedacht. Dank zij de natuur bestaan wij!

Wat betekent de natuur voor mij zelf?: Ik voel hiervoor: "ik adem dankzij de natuur, ik eet dankzij de natuur, ik denk dankzij de natuur, ik leef dankzij de natuur, ik ben wie ik ben dankzij de natuur''. En "ik ben'' ...ook een beetje dankzij mijn ouders, culturele achtergrond, opleiding en mijn vermogen tot zelfreflectie.
De mens zal zich snel moeten bezinnen op zijn relatie met de natuur. Nu voelt de mens zich superieur over alle levende wezens, alles moet wijken voor de mens. We zijn echter vergeten dat wij zelf onderdeel van de natuur zijn en willen niet meer naar haar luisteren. Enige nederigheid zou ons sieren.

Matthijs Schouten zegt:
"De enige manier waarop we een duurzame toekomst voor onszelf én voor alle andere bewoners van de aarde kunnen creëren, is door onze relatie met de natuur volledig te herzien".

Volgens Schouten is ons antropocentrische wereldbeeld, waarin de natuur steevast aan het kortste eind trekt, verantwoordelijk voor de gigantische ecologische crises die we ervaren. In het antropocentrisme staat de mens centraal voor onze zingeving en ons begrip van hoe de wereld is en moet zijn. In de zeventiende eeuw werd de antropocentrische denkwijze erg belangrijk.

Pas rond 1970 begon dat denkbeeld te kantelen en werd de morele superioriteit van de mens, richting andere levende wezens, betwijfeld.
Wanneer dringt bij eenieder het besef door dat wij mensen al ontelbaar veel soorten hebben doen uitsterven en wij in hoog tempo bezig zijn Moeder Aarde vernielen?
In het Westen zijn we gewend om ons eigen welzijn boven het welzijn van alles en iedereen te stellen, ook boven die van de natuur. Dat mag je egocentrisch noemen. We moeten de natuur, volgens Schouten, weer gaan zien als onze medespeler, als gelijkwaardig aan ons, dus als partner.
Matthijs Schouten is (samen met andere natuurfilosofen) een belangrijk medium om ons mensen te leren weer samen met de natuur te leven en haar te waarderen en rechten toe te kennen. Hij stelt fundamentele vragen als:
Wat is natuur en wat is onze relatie met de natuur? Van wie is de natuur eigenlijk en waarom is het belangrijk de natuur te koesteren? Wie heeft het recht om te bepalen wat er met de natuur, met planten en dieren gebeurt? Hoe leer je weer de verwondering te voelen dat we als mens verbonden zijn met alle andere levende wezens op aarde?

Schouten voorziet: Pas als we massaal voelen en weten dat wij mensen met alles wat we denken, zeggen en doen, de toekomst vormgeven, ontstaat het moment dat we in staat zijn tot een duurzaam leven in harmonie met alle levende wezens en daarmee veilig en gelukkig zijn. Er is dus een kanteling van denken nodig.
Ook voor het behoud van het katholieke kerkhof is dit cruciaal. De oorspronkelijke, intrinsieke natuurwaarden moeten erkenning krijgen. Natuur heeft ook rechten, natuur bestaat uit levende wezens. Schouten noemt deze de "niet-mensen''. *Ook het kerkbestuur moet niet alleen 'herder' willen zijn van mensen, maar ook van de 'natuur', dus natuurwezens, zoals bomen, vogels, dieren, vlinders en insecten.*
-

Er is altijd hoop, ook nu. Ook voor het behouden van het oude kerkhof als leefplek voor plant en dier en als stilteplek, is er hoop. Alleen moet ons denken en handelen veranderen. We moeten stoppen met symptoombestrijding en de natuur echt de kans geven zich te herstellen. Feitelijk betekent dat vooral "er van afblijven''. De oude christelijke traditie van de natuur onderwerpen en over haar heersen, leidde tot de uitstervingsramp waarin we ons nu bevinden.
Het is zoals Matthijs Schouten zegt: leer samenleven met de natuur en stop met haar te onderwerpen en in een harnas te dwingen. We moeten stoppen met alles van de natuur, wat ons niet bevalt of uitkomt, te vernielen of te doden!

Wat wij mensen de laatste eeuwen de natuur aandoen, maakt de kans veel kleiner voor toekomstige generaties om nog een goed leven te leiden. Dus als moreel respect ook inhoudt "respect hebben voor een goed leven voor allen'', dan is dat inclusief toekomstige generaties.
Met dit in gedachten moet in Westland nog een grote kanteling worden gemaakt en het kerkbestuur zal moeten meekantelen.

19 Nawoord

Hoe minder natuur en groen, hoe ongezonder de leefomgeving. Groningen is nu de gezondste stad, Nijmegen is een goede tweede. Westland bungelt in de meeste lijstjes onderaan en is ook qua duurzaamheid ondermaats.

Het recente PBL (Planbureau voor de leefomgeving) rapport drukt ons alweer, met onze neus op de feiten. Het PBL bewijst; natuur is onmisbaar om maatschappelijke (en economische) (en gezondheids-) problemen op te lossen. Om de internationaal vastgestelde doelen voor natuurbescherming en herstel van biodiversiteit te halen (de doelstellingen die Nederland mede heeft ondertekend) zoals het biodiversiteitsakkoord en minimaal 48 vierkante meter openbaar groen per inwoner voor een minimale gezonde leefomgeving, zijn in Nederland en vooral in Westland, een veel grotere ambitie én verregaande maatregelen nodig voor vergroening en natuurherstel. De strijd tegen schadelijke stoffen, zoals stikstof, landbouwgif en pesticiden plus: bodem- lucht- en waterverontreiniging, maar ook de verdroging en hittestress, is dringender dan ooit noodzakelijk. Covid-19 drukt ons met de neus op de feiten, ook dit is een probleem dat de mens zelf heeft veroorzaakt door alsmaar de natuur verder te vernielen, te ontbossen en het oerleven te vernielen.

Naaldwijk is met (volgens de gemeente) 9 m² groen per woning in de dorpskern nog ver af van de ca. 120 m² waar Nederland voor heeft getekend bij de VN. *Westland is de minst groene gemeente van Nederland*, dus elke meter groen verdient het te worden behouden. Als het bestuur van de Adrianuskerk het kerkhof toch ruimt, is dit opnieuw een groene aderlating.
Terloops nog dit: de bestemming van de grond is nu maatschappelijk en het is maar de vraag of die ooit zal worden gewijzigd naar bouwgrond? Ook dan kan er opnieuw verzet komen.

De kerk werkt door ruimen van het kerkhof mee aan een nog ongezondere leefomgeving en dus maakt ze mensen ziek en ongelukkig en dat is niet haar kerntaak. En ze werkt dan ook mee aan verdere achteruitgang van de biodiversiteit. Hoe kan ze dat verantwoorden naar de schepping, de natuur en de mens en misschien ook wel naar de Paus? We zien ook dat steeds meer mensen hun wortels naar het verleden verliezen, daardoor ontheemd, verweesd en verward raken. Mensen hebben een verhaal nodig met waarden om zich te hervinden. Natuurlijke plekken als het kerkhof passen hier precies in.

Verstandig is dat het kerkbestuur mee gaat met het plan dat de werkgroep 'Behoud R.K. Begraafplaats dijkweg', ontwikkelt om samen deze historische plek te redden. Een renovatieplan geeft het hof nieuwe kansen en versterkt de natuurwaarden. Ook de natuurorganisaties doen er alles aan om het behoud mogelijk te maken.

Gaat het kerkbestuur alles negeren en toch het hof en de natuur daar vernielen, dan is het minste wat het moet doen: herplanten en zoveel mogelijk de ecologische kwaliteit elders terug plaatsen. Dat betekent ca. 2.900 meter grond kopen, bomen en struiken planten en dat goed (laten) beheren.

Westlanders hebben afgelopen eeuwen het land ontbost, ontveend, afgegraven en versteend. Bovendien hebben ze vrijwel tegelijkertijd alle historische buitens en monumenten gesloopt. Daardoor is Westland de minst groene en meest vol gebouwde gemeente van Nederland geworden. Dat brengt met zich mee dat de leefomgeving niet erg gezond is, maar ook dat we niet bijdragen aan het herstel van de natuurlijke biodiversiteit en het klimaatherstel. Westland is met recht kampioen afgraven van de duinen en kampioen omzagen van bomen. Waarschijnlijk nergens anders is zoveel natuur omgezet in een versteende/verglaasde omgeving.

Bizar is dat natuurbescherming alleen maar nodig is omdat we de natuur eerst vernielen!

Het bestuur van de Adrianuskerk en het bisdom kunnen niet anders dan het oude kerkhof bewaren en in ere herstellen, de natuurwaarden daar verbeteren en op een juiste wijze gaan zorgen voor de schepping.

19.1 Petitie voor behoud van het kerkhof

Op 2 november 2020 werd door Korrie Korevaart (Stichting Terebinth) aan wethouder Vreugdenhil de petitie aangeboden. Ruim 1000 mensen tekenden al deze petitie voor het behoud van het kerkhof; een teken van hoop en vertrouwen op behoud van het kerkhof en al het groen.

https://petities.nl/petitions/behoud-r-k-begraafplaats-dijkweg-in-naaldwijk?locale=nl



Op de foto: R: wethouder Vreugdenhil, M: Korrie Korevaart, L: Geert van Poelgeest (Natuurlijk Delfland)

19.2 Zorgplicht

De aanbieding van de petitie onderstreept extra het belang van de zorgplicht voor de natuur die wij mensen hebben. Zorgplicht houdt een algemeen beschaafd en fatsoenlijk handelen in, voor (aangewezen) natuurgebieden en alle in het wild levende dieren en planten en hun directe omgeving (zie artikel 1.11 Wet natuurbescherming).
Maar ook kleine gebieden, zoals een kerkhof, waar planten en dieren leven behoren, ethisch gezien, tot onze zorgplicht. Natuur lukt alleen als alle puzzelstukjes compleet zijn…

Wubbo Ockels zei nog op zijn sterfbed dat we maar één aarde hebben, dus moet je goed voor deze planeet zorgen. De aarde is (door ons toedoen) ziek en sterft. Ga als een astronaut van de aarde houden, verlies haar niet, maar hou van de aarde met alle liefde die je hebt. De mens is niet bewust van het gevaar waarin zij verkeert. De mens kan de aarde redden, maar ook vernietigen! “We zijn allemaal astronauten op ruimteschip Aarde”! Duidelijker kan onze ‘zorgplicht’ niet worden beschreven!

20 Verantwoording en bronnen

Voor de totstandkoming van dit document is ter plekke zoveel mogelijk onderzoek en inventarisatie gedaan. Verschillende deskundigen hebben hun bijdragen geleverd. Ook bronnen zijn geraadpleegd, zoals mijn collectie oude boeken over het Westland, Internet en het gemeentearchief. Evenals het boek "Waar mensen samenkomen, 200 jaar St. Adrianuskerk'' en de publicatie "De straat van toen - Naaldwijk Dijkweg''. De kerkarchieven zijn nog niet geraadpleegd. In het gemeentearchief is weinig te vinden. Wat er wel is, mochten we in dit document gebruiken. Informatie en materiaal kreeg ik verder van:

Historicus Gerard Beijer (Naaldwijk), hij stelde informatie over de beginfase van het kerkhof en kaarten beschikbaar. Dat maakte veel duidelijk over de ontwikkeling van het groen op en rond het kerkhof.
Gemeente archief Westland, diverse foto's en info.
Jan de Vreede, vogelaar, soortidentificatie; Jacco Duindam, vogelaar (foto's); Frans van Antwerpen, vogelaar (foto's); Martijn Bot, www.BirdingHolland.nl (foto's).
De Mossenwerkgroep van Natuurlijk Delfland, (o.l.v.) Geert van Poelgeest, Kees van der Kraan e.a. (onderzoek en foto's).
Verder: Kees Pinster (mossen/zwammen) en Hans Toetenel (onderzoek van korstmossen).

Enkele foto's zijn beschikbaar gesteld door derden, de namen zijn bij de foto's vermeld. Van enkele foto's is de eigenaar/de fotograaf onbekend. Overige foto's, zoals van flora en fauna en een aantal van het kerkhof zijn gemaakt door Aad van Uffelen. Van sommige soorten zoals bij mossen/korstmossen/paddenstoelen is wel een foto opgenomen, maar is nog geen determinatie gedaan.

Dankwoord: Ik bedank allen die hebben meegelezen of bijdragen hebben geleverd: Jan Buskes, Jacco Duindam, Jeannine Engels, Huub van 't Hart, Kees van der Kraan, Cor Nonhof, Geert van Poelgeest. Bijzondere dank gaat uit naar Korrie Korevaart, voor haar adviezen en tekstcorrecties. En zonder Gerard Beijer was de blik op de florale ontwikkeling van het kerkhof, en het vroege groen, niet mogelijk geweest. Wellicht dat in de toekomst dit document een basis kan zijn voor nader onderzoek naar de natuurwaarden op het kerkhof.

Copyright

© Met bronvermelding mag uit dit document worden geciteerd. Echter voor zover eigendom berust bij historici / fotografen / het gemeentearchief Westland, en anderen, is hun toestemming nodig.
Auteur; Aad van Uffelen, Schepen 6, 2671HN, Naaldwijk

Het rapport "Pleidooi voor behoud van de natuurwaarden op het katholieke kerkhof Naaldwijk", is uitgegeven op 21-01-2020, door Aad van Uffelen: Natuur-Westland/Natuurlijk Delfland.

Voor vragen over dit document of natuur in Delfland (en Westland) in het algemeen:
Natuurlijk Delfland, Postbus 133, 2600 AC DELFT
Afdeling van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging.
NatuurlijkDelfland@knnv.nl
www.knnv.nl/NatuurlijkDelfland
twitter: NatuurlijkDelfland
facebook: NatuurlijkDelfland
instagram: NatuurlijkDelfand

20.1 Verwijzingen en links

Site van de katholieke begraafplaats Naaldwijk:
https://rkbn.nl/

Koppenol: De grote restauratie van de oude kerk van Naaldwijk.
http://www.lwkoppenol.nl/naaldwijk.htm#Restauratie%20oude%20kerk%20naaldwijk

Oude r.-k. kerkhof van Naaldwijk.
https://www.monumentaalwestland.nl/monumenten/rooms-katholiek-kerkhof/

WOS: Streekhistorie: De R.K. Begraafplaats aan de Dijkweg.
https://archief.wos.nl/rubrieken/item/20160829-streekhistorie-de-rk-begraafplaats-aan-de-dijkweg

WUR: Kerk en natuurbescherming.
https://edepot.wur.nl/172391

Natuur beschermen omdat het moet van de Paus.
https://reportersonline.nl/natuur-beschermen-omdat-het-moet-van-de-paus/

Natuur onmisbaar voor oplossing maatschappelijke problemen.
https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?utm_source=newsletter&utm_medium=e-mail&utm_campaign=user-mailing&msg=27065

Nederlands natuurbeleid in internationale context. Planbureau voor de leefomgeving.
https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2020-nederlands-natuurbeleid-in-internationale-context-3889t.pdf

Zwammen.
https://www.contactzutphen.nl/nieuws/algemeen/247054/dertig-jaar-zwammen-in-zutphen-

Een mooi voorbeeld van kerkhofinventarisatie flora en fauna.
file:///D:/Data%20Windows/Downloads/2014_ivn_ngc_adoptieterrein_begraafplaats_soesterweg.pdf

Een interessant artikel over symboliek lezen we hier; Ada Wille.
https://www.begraafplaats.nl/de-begraafplaats/artikel/funeraire-flora-biedt-volop-mogelijkheden-tot-fraaie-symboliek/

Wereld Natuur Fonds.
https://www.wwf.nl/wat-we-doen/actueel/nieuws/natuur-onmisbaar-voor-problemen

Bodembescherming cruciaal voor de biodiversiteit en de toekomst van de aarde.
'Neem de bescherming van de bodem op in internationale biodiversiteitsstrategieën' - Universiteit van Amsterdam (uva.nl)

One Planet Summit 2021
https://www.wwf.nl/wat-we-doen/actueel/nieuws/One-Planet-Summit

De Harmonie en quickscan flora en fauna.
https://www.gemeentewestland.nl/fileadmin/documenten/wonen_bouwen_en_verhuizen/bestemmingsplannen_in_procedure/BP_Dijkweg_nabij_11_Naaldwijk/bestemmingsplan.pdf

Nota van beantwoording door gemeente Westland, op de Harmonie:
https://www.gemeentewestland.nl/fileadmin/documenten/wonen_bouwen_en_verhuizen/bestemmingsplannen_in_procedure/BP_Dijkweg_nabij_11_Naaldwijk/BP_Dijkweg_nabij_11_ONTWERP/Nota_van_beantwoording_inspraakreacties.pdf

Er is nu één gedragscode voor soortbescherming /natuurwaarden in Nederland. Stadswerk.
https://www.stadswerk.nl/default.aspx

Link naar het document gedragscode soortbescherming. Stadswerk.
https://www.stadswerk.nl/documenten/handlerdownloadfiles.ashx?idnv=1847788

Christenen en de natuur.
Christen zet zich hoopvol in voor biodiversiteit (rd.nl)

Natuurbeleid moet af van de christelijke traditie van heersen over de natuur.
Opinie: Natuurbeleid moet af van de christelijke traditie van heersen over de natuur - Dagblad van het Noorden (dvhn.nl)

Nederlandse bisschoppenconferentie en Konferentie Nederlandse Religieuzen (KNR).
https://laudato-si.nl/

Natuurfilosoof Matthijs Schouten.
"Hoe we een duurzame toekomst creëren? Door ons Westerse wereldbeeld te herzien".
https://maatschapwij.nu/videoportret/matthijs-schouten-natuurfilosoof/

Natuurcollege; MaatschapWij.
"Hoe we een duurzame toekomst creëren? Door ons Westerse wereldbeeld te herzien." 2020.
https://www.natuurcollege.nl/publicaties/media/maatschapwij-hoe-we-een-duurzame-toekomst-creeren-door-ons-westerse-wereldbeeld-te-herzien-2020/

Ecoloog en filosoof Matthijs Schouten: "Als je het klimaatprobleem in je hart toelaat is dat heftig."
Ecoloog en filosoof Matthijs Schouten: 'Als je het klimaatprobleem in je hart toelaat is dat heftig' | Nederlands Dagblad

Overig:

Van wie is de natuur nou eigenlijk?
http://vanabbestichting.nl/wp-content/uploads/2019/12/SIGMA06_2013_ART1_Schouten.pdf

Een blik op de Westlandse tuinbouw, van boomgaard tot glazen stad.
https://fransholtkamp.files.wordpress.com/2020/09/van-moestuin-en-boomgaard-tot-glazen-stad-voor-blog-2.pdf

Postzegelbosjes zijn ecologisch veel belangrijker dan gedacht.
"Postzegelbosjes" blijken veel belangrijker dan gedacht | VRT NWS: nieuws

Symbolische bloemsierkunst: bloemschikken in kerk en woning
Aad van Uffelen en Tiny Brugge
Uitgeverij Zomer & Keuning 1992 ISBN 902010 04887
(Hierin de volledige lijst met planten uit de Bijbel, alsmede christelijke symboliek.)

Planten uit de Bijbel, hun herkomst en gebruik door de eeuwen heen.
Daan Smit, hortulanus: 1990 Uitgeverij Michon BV, Helmond 1990. ISBN 90-6761-054-2

Het plantenrijk van het land van de Bijbel
Michael Zoary, uitgeverij La Rivière & Voorhoeve, Zwolle 1982 Isbn 90-6084-475 0

Bijbelse planten in onzen tuin
Ir. M. van Ede: Uitgeverij J.N. Voorhoeve, Den Haag (rond 1920)

Bloemen uit Jesus' hof: symboliek van bloemen, planten en vruchten
Herman Divendal: Uitgeverij Elwa, Warmond 1946

20.2 Bijlage 1 Begraafplaatsen in Westland

Het valt buiten dit natuurwaardenonderzoek, maar ik heb toch een beknopt overzicht gemaakt van de kerkhoven en de begraafplaatsen in de gemeente Westland. Alle kerkhoven zijn bezocht. Wat opvalt is dat sommige begraafplaatsen of kerkhoven een gemeentelijke monumentenstatus hebben en de katholieke begraafplaats aan de Dijkweg nog niet. Deze laatste verdient die status beslist, zeker in vergelijk met de andere.
Er zijn in Westland algemene begraafplaatsen en katholieke kerkhoven. Verder zijn er een paar losse grafkelders en in of naast oude kerken liggen soms nog oude graven. Sommige dodenakkers zijn geruimd en zijn nu parkje of gazon.
De sfeer, het karakter en intimiteit van Westlandse begraafplaatsen en kerkhoven verschillen enorm: van boomloos kaal tot prachtige natuurlijke enclaves. Van enkele plekken is bekend dat ze ooit begraafplaats of kerkhof zijn geweest, soms is dit niet meer herkenbaar. Er is nog niet geïnventariseerd in welke oude kerken graven liggen. In die van Naaldwijk, op het Wilhelminaplein, is dat zeker het geval. Soms staan buiten een begraafplaats of een kerkhof bomen en struiken, dat zorgt soms nog voor enige (extra) vergroening. Een beknopt overzicht volgt hierna. Het is de moeite waard hier een fietstochtje aan te wagen.

De Lier
Algemene Begraafplaats, Burgemeester Crezeelaan 28, 2678 KX De Lier
Wat verdekte entree. Redelijk groen en een aantal grote bomen, ligt langs een moeras/rietgebiedje en water, vlak bij de kassen.

Kwintsheul
Katholieke kerkhof St. Andreas, Kerkstraat 20, Kwintsheul.
Het kerkhof ligt achter de kerk, er staan een aantal bomen rondom. Verder open, weinig sfeer.

Maasdijk
Algemene Begraafplaats, Kerkhoflaan, 2676 XV Maasdijk
Fraaie toegang, veel bomen, hagen en groen, en een nieuw deel sinds 2020. Ook buiten de begraafplaats staan een aantal fraaie bomen. Een prachtige begraafplaats.

Monster
Algemene Begraafplaats Molenlande, Molenstraat 141, 2681 BR Monster
Ruime toegang, een aantal fraaie oude grafzerken, mooi onder het groen gelegen. Veel bomen en groen, vooral rondom, wel veel grote bomen gekapt in 2019. Een recenter deel is kaler en open.

Kerkhof bij de Machutuskerk, Choorstraat 103, 2681 AR Monster
Dit kerkhof ligt verscholen naast de kerk. In 1831 aangelegd, maar meermalen heringericht. Weinig sfeer, kaal en onpersoonlijk. Samen met de kerk (rijksmonument) van sociaalhistorisch belang. Gemeentelijk monument.

Grafkelder (nu een grafheuvel) Herckenrath, Rijnweg, , 2681 XG Monster; tegenover Kerkpad in de Westduinen. Rijksmonument.

Voormalige Algemene Begraafplaats Vreede Lust, Molenstraat t.o. nr. 110, Monster. Nu een aardig parkje met veel groen. In 1829 werd langs de Molenstraat in Monster deze begraafplaats aangelegd, inclusief een gewijd deel voor de rooms-katholieken. In 1926 werd het verplaatst naar de huidige algemene begraafplaats Molenlande, vlak bij de molen en rond 1990 is het geruimd.

Naaldwijk
Algemene Begraafplaats, Zandhaver 2, 2673 BN Naaldwijk (of via de Geestweg naast 120)

Veel bomen en groen. Het oudste en mooie historische deel, en een rustiek hek, ligt langs de Geestweg. Er is ook een nieuw deel, maar dat is meer open met lage snoeibomen en heeft minder sfeer. Het oude deel heeft sociaal- en funeraire- historische waarde. Het toegangshek aan de Geestweg is een gemeentelijk monument.

Katholiek kerkhof uit 1828, Dijkweg tegenover nr. 8, 2671 GB Naaldwijk
Sinds 1982 niet meer in gebruik. (In aanvraag als gemeentelijk monument.) Fraaie toegang via het Voorhof. Veel soorten bomen en struiken op het kerkhof en het Voorhof. Het is volgens de gemeente Westland (2007) van grote sociaal- en funerair historische waarde. Misschien wel het meest bijzondere en sfeervolle kerkhof in Westland.

Joodse begraafplaats, Opstalweg, Naaldwijk
Deze Hoogduitse begraafplaats stamt uit 1794, laatste begraving in 1938. Zeldzaam, heeft historische waarde. Er staan een paar forse bomen en er ligt gras. Het is gemeentelijk monument.

Voormalig kerkhof rond de oude Adrianuskerk, nu Oude kerk, Hervormde gemeente, Wilhelminaplein, Naaldwijk
In de kerk liggen enkele oude grafstenen. De voormalige begraafplaats is nu gazon.
Er staan enkele oude beuken en Ginkgo. De kerk is een rijksmonument.

De plek langs de Verdilaan, waar het monument voor de gevallenen staat (1945), is tevens begraafplaats voor gevallenen. Hier lag vroeger de Algemene Begraafplaats (1829-1865) van Naaldwijk, nu een parkje. Het heeft sociaalhistorische waarde. Oorlogsmonument en gemeentelijk monument.

Poeldijk
Kerkhof bij de St. Bartholomeuskerk, Voorstraat 111, Poeldijk
Weinig groen, wel een paar opvallende bomen zoals een treurbeuk. Het ligt achter de kerk tegen de kassen. Een karakteristiek kerkhof, van historische waarde volgens de gemeente. Werd in het tweede kwart van de negentiende eeuw aangelegd. Gemeentelijk monument.

's-Gravenzande
Algemene Begraafplaats Beukenhage, Naaldwijkseweg 101a, 2691 RD 's-Gravenzande
Het is aangelegd in 1873. Er staan relatief weinig bomen, wel snoeivormen en hagen. Heeft een open structuur en een opvallende berg waarbij ook de oudste graven liggen. De berg is een verhoogd duin, met zand uit voormalige buitenplaats Vreedelust. Dit is het mooiste deel van het kerkhof. Een begraafplaats met veel vlakke steenplaten en niet erg intiem. Gemeentelijk monument.

Grafkelder van Vredenburch, Langestraat 34, 's-Gravenzande
Deze kelder ligt achter de kerk met een hek er omheen. Rondom de kerk staan meerdere bomen en struiken. Mooie plek.

Ter Heijde
Kerkhof naast de kerk, bij het Prins Willem II plein
Van het oude sfeervolle kerkhof met gras is niets meer te herkennen. Nu boomloos, open en kaal, een beetje troosteloos. De kerk is een gemeentelijk monument met begraafplaats.

Wateringen
Algemene Begraafplaats Julianastraat 17a, 2291 TR, Wateringen
Duidelijk toegangshek. Er is veel groen met enkele grote bomen, er is ook een open deel.

Kerkhof bij de kerk St. Jan de Doper, (rijksmonument) Julialaan 1, 2291 BM Wateringen
Dit kerkhof stamt uit 1819. Het is onherkenbaar veranderd. Open karakter, mooie oude muur met een toegangspoort, weinig groen en nauwelijks bomen, geen intieme sfeer, kaal en doet wat treurig aan.

In en langs de Ned. Hervormde kerk (rijksmonument) aan Plein 9, 2291 CA Wateringen, liggen enkele oude grafstenen. De kerktoren stamt uit 1350, de kerk uit 1450, maar is niet meer origineel. Achter en naast de kerk ligt een tuin.

21 Samenwerkingsverband Platform Natuur-Westland

Natuur-Westland zet zich in voor een natuurlijke gezonde leefomgeving met balans tussen economie en natuur. Wij streven naar bescherming van flora en fauna, aandacht voor (wilde) dieren en voorkomen van dierenleed. Ons doel is een leefbaar gezond Westland waarin mensen partner zijn van de natuur en op een positieve wijze met haar samenleven. Voor de uitvoering wordt nauw samengewerkt met Natuurlijk Delfland (KNNV).
Contactpersoon voor Westland: Aad van Uffelen: Schepen 6, 2671HN Naaldwijk

Partners van Natuur-Westland zijn:

Natuurlijk Delfland; staat voor een natuurlijke leefomgeving. Ons doel is samenleven met de natuur.
https://www.knnv.nl/afdelingDelfland
Stichting Duinbehoud
Groei&Bloei Westland
AVN: Algemene vereniging voor Natuurbescherming voor 's-Gravenhage e.o.
Werkgroep Leefbos Westland
Werkgroep Bescherm de Westlandse kust
Stichting Vogels in het Westland

Verder is er samenwerking met: natuurkenner Heleen Verduijn en de Natuur- en Milieufederatie ZH.